

Ionel Cordovan * Noemi Palfi-Tamaş

Limba și literatura rromani

pentru anul VI de studiu

I rromani čhib thaj i literatūra vaś o šovto siklövipnasqo berś

Ministerul Educației,
Cercetării și Tineretului

unicef
unite for children

Ionel Cordovan * Noemi Palfi-Tamaş

Limba și literatura rromani

pentru anul VI de studiu

I rromani čhib thaj i literatūra vaś o šovto siklövipnasqo berś

2008

București: Editura VANEMONDE

Manualul a apărut, ca material școlar auxiliar, în cadrul parteneriatului dintre Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului și Reprezentanța UNICEF în România. Manualul respectă obiectivele, cerințele și conținuturile din programa școlară de clasa a VI-a.

Referenți:

conf. dr. *Gheorghe Sarău*, Universitatea din București

prof. *Borcoi Jupiter*, Liceul Teoretic “N. Iorga” Botoșani

Autori: **Ionel Cordovan, Noemi Palfi-Tamaș**

Ilustrații și copertă: pictorul român **Eugen Raportoru**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CORDOVAN, IONEL

I rromani čhib thaj i literatūra vaś o šovto

siklövipnasqo berś / Ionel Cordovan, Noemi Palfi-Tamaș. -

București : Vanemonde, 2009

ISBN 978-973-1733-06-7

I. Palfi-Tamaș, Noemi

811.214.58(075.33)

Layout: Victoria Dumitrescu

DTP: Dan Glăvan

ISBN 978-973-1733-06-7

Editura: VANEMONDE

Ionel Cordovan, Noemi Palfi-Tamaş

I rromani čhib thaj i literatùra vaś o šovto siklövipnasqo berś

*

Limba şi literatura rromani pentru anul VI de studiu

2008

Bucureşti: Editura VANEMONDE

GELEM, GELEM ... (O rromano hìmmo)

1. Gelem, gelem lungone dromença,
Maladilem baxtale rromença,
A, rromalen, kaθar tume aven,
E caxrença, bokhale čhavença?

R.: *Haj, haj, rromalen*
Haj, haj, čhavalen... (duj var)

2. Sasas vi man bari famìlia,
Mudardās la i kali legìa.
Sarren čhindās, vi rromen vi rromnēn,
Maškar lenθe vi tikne čhavorren.

R.: *Haj, haj, rromalen...*

3. Putar, Devla, te kale udara,
Te šaj dikhav mirre familia,
Palem ka ʒav lungone dromença,
Thaj ka phirav baxtale rromença!

R.: *Haj, haj, rromalen...*

4. Opre, rroma, si o vaxt akana,
Ajde mança sa e lumăqe rroma!
O kalo muj thaj e kale jakha,
Kamava len sar e kale drakha.

R.: *Haj, haj, rromalen...*

ʒANENAS KE...?

Ka-e Rromenqo Maškarthemutno Kongrèso, inkerdo k-i Lòndra, anθ-o berś 1971, lās pes i decìzia so o oxto štartonaj te avel E Rromenqo Maškarthemutno Dīves. Sa atùnć sas adoptisardo e rromenqo maškarthemutno hìmmo, i gili “Gelem, gelem...”. Kadaja gili sas gilabavdi kaθar i Olivera Vùćo, anθ-o prinʒardo jugoslavikano filmo, “Arakhlem vi baxtale rroma” (1967).

O DURĂRDO MILAJ

O tato milaj e bare dīvesența agorisardās pes. Avilās o *durărdo milaj*. Akana avri si maj šudro. Si o vaxt kana e manuša kiden e drakha, e vurdonența phiraven palal o *kimpo e brâzbe*, o *kukurûzo*, e semînce, e *kolompîră* thaj aver. O durmilaj si jekh barvalo beršivaxt. I septêmbra, o jekhto čhon e durmilajesqo, si o čhon kana e siklōvnă thaj le siklōvne zan k-i škòla thaj le čhavorre zan k-i xurdelin.

Si dešupanž septêmbro. Anθ-e školaqi bar le siklōvne thaj le siklōvnă si lošale ke palem širdās i škòla. Duj amala, o Bòbi, jekh siklōvno šovto klasaço, thaj i Krîna-jekh siklōvni eftato klasaço, den duma.

- Bòbi, so mišto si ke palem širdās i škòla, phenel i Krîna. But ažukerdem te šaj dikhav mirre amalen thaj mirre siklărnen. But kamav te drabarav paramiça thaj poezie anθ-i rromani čhib! Tu so ažukeres kaθar o nevo školaço berš?

- Krîne, vi me kamav te drabarav rromane paramiça, tha' maj but kamav te siklōvav palal e rromenqi història. Anθ-i kadaja šovto klàsa me siklōvava palal amari història. Si but importànto te prinžaras amari història!

- Va, va! *Avka* si! Vi amen si amen jekh purani història. Dikh, avilen vi aver amala. Kamav te zav te vakărav vi lença.

- Mišto, Devleça!

- Devleça!

Savorre siklōvne thaj siklōvnă gele penqe klasaθe te vakăren penqe siklărnença so maj kerde von thaj so von kerena...

(Kaθar i *Noemi Palfi-Tamas*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

<i>o durårdo milaj</i> - o angloivend,	<i>o tha'</i> - ama
<i>durmilaj</i>	<i>e bràzbe</i> - loli ropàni
<i>o kìmpo</i> - o vazi	<i>kolompìri</i> - pićuka, pitůka, phuvăqi
<i>o kukurùzo</i> - bòbo, misìri	<i>phabaj</i> , <i>phuvălo</i>
<i>avka</i> - <i>kadă</i>	

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazıkanes!
4. Palal savo berşivaxt vakărel pes anθ-o kadava tèksto?
5. Save si e durmilajesqe čhona?
6. Kon gelăs školaθe?
7. Sar bučhon le amalen?
8. So kamel i čhaj te siklővel k-i škòla?
9. Tha' o čhavo?
10. So phenel o čhavo ke si but importànto te prinzarel?
11. Tume so patăn: si importànto te prinzaras amari història? Sosθar?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

Palal sar dikhlām anθ-i štarto thaj panzto klàsa, si te xramosaras lačhes e vortogràme.

Drabaren e propozície:

- *Anθ-e školaqi bar* le siklővne thaj le siklővnă si loşale ke palem şirdăs i škòla.
- But kamav te drabarav paramića thaj poezie *anθ-i rromani čhib*.
- *Anθ-i kadaja šovto klàsa* me siklővava palal amari història.

Anθa e propozície save sas xramosarde maj opre si trin vortogràme: *anθ-e školaqi bar*, *anθ-i rromani čhib thaj anθ-i kadaja šovto klàsa*. Kadala trin vortogràme xramosarden pen palal nìšte règule: *anθa e školaqi bar* = *anθ-e školaqi bar*, *anθa i rromani čhib* = *anθ-i rromani čhib thaj anθa i kadaja šovto klàsa* = *anθ-i šovto klàsa*.

I kràtima, vaj o thavorro, thol pes kana xasardăs pes vareso anθar jekh lav, kana malaven pen e lava, butvar ka-o agor jekhe lavesqo kaj beşel anglal jekh artıkulo: o, i, e, ël.

Eksèmplură:

anθa o fòros = *anθ-o fòros*
anθa i klàsa = *anθ-i klàsa*
anθa e gava = *anθ-e gava*
anθa ël diza = *anθ-ël diza*
anθa jekh berś = *anθ-jekh berś* =
an-jekh berś

kaj o dad = *ka-o dad* = *k-o dad*
kaj i daj = *ka-i daj* = *k-i daj*
kaj e phrala = *ka-e phrala* = *k-e phrala*
kaj ël phenă = *ka-ël phenă* = *k-ël phenă*

pa o drom = *p-o drom*
pa i phuv = *p-i phuv*
pa e khera = *p-e khera*
pa ël droma = *p-ël droma*
da aśti xramosarel = *d-aśti xramosarel*
na aśti xal = *n-aśti xal*
kaj aśti 3al = *ka-aśti 3al* = *k-aśti 3al*
kaj aśti te avel = *ka-aśti te avel* = *k-aśti te avel*

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Keren propozície e vortogramenča: anθ-o, anθa i, anθ-ël, kaj o, ka-i, k-e, pa-o, p-i, pa e, p-ël.
2. Thon i vortogràma savi trobal anθ-e propozície: p-ël, d-aśti, k-o, anθ-i, p-i.
 - Devla, na mar man kadă, kòrkorro..... droma!
 - Mirro dad 3al..... fòros te rodel butĩ.
 - Avel o milaj, kerav butĩ..... raj.
 - O óhavo 3al..... klàsa te drabarel lila.
 - Arakhlem la..... ùlica / Kindem laqe lubenìca.

I GINAVNI

I ginavni si e vakăripnasqi rig kaj sikavel o gin, kazom bută vaj 3ene si anθ-o vakăripen vaj theren von.

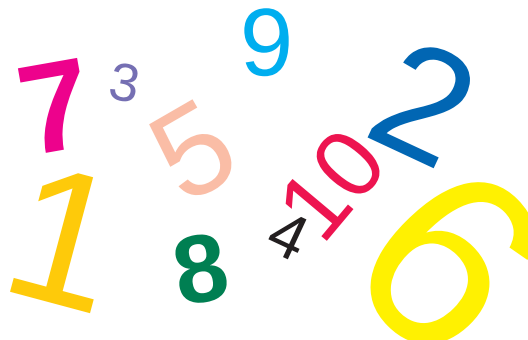
I ginavni šaj te avel:

I. **I kardinàlo ginavni:** sikavel o gin.

Drabaren e propozície!

- Amen si amen *jekh* gurvni, *duj* grasta, *trin* bale, *star* papină, *pan3* baśne thaj *šov* kaxnă.
- Tumen si tumen *efta* bakră, *oxto* buzună, *enă* račnă thaj *deś* baśne.
- Biś 3ene gele anθ-o fòros thaj *jekh* *šel* ačhile khere.

E alava: *jekh*, *duj*, *trin*, *star*, *pan3*, *šov*, *efta*, *oxto*, *enă*, *deś*, *biś*, *jekh* *šel* sikaven o gin. Kadala lava si kardinàlo ginavnă.

1 - jekh	31 - trinvardeś thaj jekh vaj trändujekh
2 - duj	...
3 - trin	40 - śtarvardeś vaj sarànda
4 - śtar	41 - śtarvardeś thaj jekh vaj saràndujekh
5 - panʒ	...
6 - śov	50 - panʒvardeś vaj peinda
7 - eŧa	51 - panʒvardeś thaj jekh vaj peindujekh
8 - oxto	...
9 - enă	60 - śovardeś
10 - deś	61 - śovardeś thaj jekh
11 - deśujekh	...
12 - deśuduj	70 - eŧavardeś
13 - deśutrin	71 - eŧavardeś thaj jekh
14 - deśuśtar	...
15 - deśupanʒ	80 - oxtovardeś
16 - deśuśov	81 - oxtovardeś thaj jekh
17 - deśueŧa	...
18 - deśuoxto	90 - enăvardeś
19 - deśuenă	91 - enăvardeś thaj jekh
20 - biś	...
21 - biś thaj jekh vaj biśujekh	100 - jekh śel
22 - biś thaj duj vaj biśuduj	200 - duj śela
23 - biś thaj trin vaj biśutrin	300 - trin śela
24 - biś thaj śtar vaj biśuśtar	400 - śtar śela
25 - biś thaj panʒ vaj biśupanʒ	500 - panʒ śela
26 - biś thaj śov vaj biśuśov	600 - śov śela
27 - biś thaj eŧa vaj biśueŧa	700 - eŧa śela
28 - biś thaj oxto vaj biśuoxto	800 - oxto śela
29 - biś thaj enă vaj biśuenă	900 - enă śela
30 - trinvardeś vaj trānda	1000 - jekh mija; jekh xilăda

E kardinălo ginavnă řaj te aven:

- **sade ginavnă**, kerdine anθar jekh lav: *jekh, śtar, oxto, deś, biś, trānda, sarànda, peinda, śel, mija* thaj aver;
- **buxle ginavnă**, kerdine anθar duj vaj maj but lava: *deśutrin, deśuśov, biś thaj eŧa = biśueŧa, trin śela thaj eŧavardeś thaj duj, trin mije eŧa śela trinvardeś thaj enă* thaj aver.

II. I ordinălo ginavni sikavel sar thavden e bută vaj e ʒene.

Drabaren e propozicie:

- O *dujto* čhavo si khere, thaj o *trinto* gelăs školaθe.
- O *deśudujto* kher si lesqo.
- O *jekh śel thaj panʒvardeśto* siklōvno si anθ-i śovto klăsa.

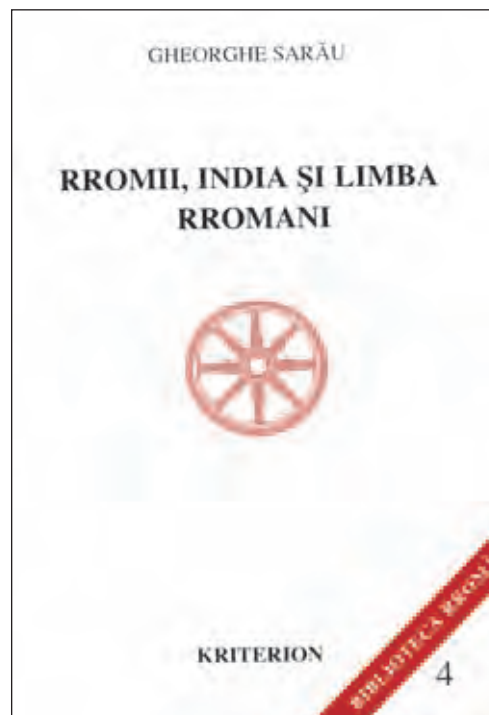
E alava *dujto*, *trinto*, *deşdujto*, *jekh şel thaj panzvardešto*, *šovto* sikaven i òrdina. Von si ordinàlo ginavnă.

I ordinàlo ginavni formisarel pes kaθar i kardinàlo ginavni: *duj* - *dujto*, *trin* - *trinto*, *šov* - *šovto*, *deşduj* - *deşdujto*, *jekh şel thaj panzvardeş* - *jekh şel thaj panzvardešto*.

KLASAQE BUTĂ

1. Xramosaren anθ-e lava e kardinàlo ginavnă kaθar 1 kaj 30!
2. Xramosaren lavença kadala kardinàlo ginavnă: 9, 12, 18, 21, 25, 32, 44, 56, 76, 84, 99, 102, 148, 358, 1011, 2379, 10000.
3. Keren e ordinàlo ginavnă kaθar kadala kardinàlo ginavnă: 3, 13, 23, 30, 42, 63, 90, 100, 299, 312.
4. So zanen tume pala i Ìndia? Kaθar aven e rroma?.

I RROMANI THAJ I RUMUNIKANI ČHIB

Amare duj amala, o Bòbi thaj i Krina, aresle svàko zeno anθ-e pesqi klàsa: o Bòbi anθ-i šovto klàsa thaj i Krina anθ-i eftato klàsa. Von xudinde e rajnăθar e *pustika* vaš svàko disciplìna: i rromani čhib, e rromenqi història, i rumunikani čhib, i matemàtika, i fìzika, i anglikani čhib, i geografìa, i biologìa. P-o drom karing o kher, o Bòbi, i Krina thaj aver amala *paruven* alava palal sar sas anθ-jekhto školaqo dīves.

- Krine, dikh, xudem lil vaš e rromenqi història. But kamav te sikǎvav anθar kadava lil.

- Va, vi me xudem kadava lil! Anθa kadava lil tu arakhesa but informàcie palal amari oriǵina, e tradicionàlo bută e rromanqe thaj aver.

O Geòrge, jekh raklo, pučhlàs len:

- Sosθar tume siklǎn i rromani čhib thaj e rromenqi història?

- Ame siklǎvas i rromani čhib thaj i història e rromenqi sosθar ame sam rroma, phenel i Krina. Tu sosθar siklǎves rumunikani čhib?

- Meee... sem rumùno! Va, kadă si! Sarkon zeno *kampel* te siklǎvel pesqi čhib.

- Dikhes, Geòrge, but manuša na *xakăren* kadaja butī: ame e rroma živas anθ-i Rumùnia, siklǎvas vi e rumunikani čhib, tha' *kampel* te siklǎvas vi amari *dajaqi* rromani čhib, phenel o Bòbi.

- Anθa kadava berś, me kamav te žav k-o *Themutno Konkùrso* e Rromane Čhibăqo, phenel i Krina.

- Kaj, k-o Themutno Konkùrso e Rromane Čhibăqo? - pučhel o Geòrge.

- Va, kothe aven but čhave thaj čhaja anθar savorro them.

- Atùnc vi me kamav te žav k-o Themutno Konkùrso e Rromane Čhibăqo, phenel o Geòrge.

- Atùnc si te siklǎves zorales mišto, phenel o Bòbi.

- Va, va, kadă si!

Amare trin amala gele khere sa vakärindoj palal i rumunikani thaj i rromani čhib.

Anθ-o kolaver dīves von avile palem k-i škòla te siklòven palal... i *navni*, palal i *pašnavni* thaj aver lačhe bută.

(Palal o *Jonel Kordovàn*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

pustika - školutne lila

paruven alava - vakären, den duma

kampel - trebal, si te

xakären - xatären, xačaren

dajaqi čhib - dajutni čhib

Themutno Konkùrso - Olimpiàda

navni - substantivo

pašnavni - adžektivo

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinžarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Anθ-i savi klàsa si o Bòbi thaj i Krìna?
5. Save lila xundinde von e rajnăθar?
6. Anθar savo lil kamel o Bobi te siklòvel?
7. So informàcie šaj arakhela o Bobi anθ-e rromenqi historiaqo lil?
8. Sosθar o Bòbi thaj i Krìna siklòven i rromani čhib thaj le rromenqi història?
9. Kaj kamel i Krìna te 3al kadava berś?
10. Tha' o Geòrge?
11. Palal so siklile von anθ-o kolaver dīves?

TE SIKLÖVAS KHETHANES!

I. O VAKÄRIPEN

1. Sa o vaxt kana del pes maj dur nište informàcie si jekh vakäripnasqi situàcia.

O vakäripen šaj te avel:

- **E dujenqo vakäripen:** kana duj vaj maj but zene paruven lava maškar lenθe.
- **E jekhesqo vakäripen:** kana jekh zeno vakärel thaj kolaver zene či phenen khanć.

2. O vakäripen šaj te kerel pes:

a. **Ka-o pašaripen:** e manuša kaj vakären si jekh pašal okolaver.

b. **Ka-o duräripen:**

- ka-o telefòno
- ka-o internèto
- ka-o fàkso

c. Labărindo / utilizisarindo:

- e cirkulaciaqe sèmnură
- afişură / plakatură
- nevimata / şunimata
- dudale sèmnură
- reklàme

3. E vakăripnasqe elemèntură si:

- o ŷeno kaj vakărel / del i informàcia: **O VAKĂRNO**
- o ŷeno kaj aşunel / xudel informàcia: **O ŞUNĂRNO**
- i informàcia: **O VAKĂRIPEN / O PHENIPEN**

Anθ-e dujenqo vakăripen o vakărno şaj te avel şunărno, haj o şunărno şaj te avel vakărno.

Kaj o vakăripen te şaj avel xatărdo, si te ka-e vakărnes thaj e şunărnes te avel len jekh vakăripnasqo kòdo. Kadava kòdo şaj te avel i čhib, e vastesqe sèmnură, e cirkulaciaqe sèmnură, o alfabeto Mørse th.a. Te e vakărnes thaj e şunărnes na si len jekh vakăripnasqo khethano kòdo, atunc o vakăripen na şaj avel xatărdo.

II. I NAVNI / O SUBSTANTIVO

Si e vakăripnasqi rig, kaj anavărel ŷivutre, bută, naturaqe fenomènură.

E navnă şaj te aven:

1. Palal o ling e navnănqo:

- a. *Murşikane navnă*: lil, drom, amal, o Bòbi, rrom, o Geòrge, phral, dand, gono, raklo, čhavo, phralipen th.a.
- b. *Şuvlikane navnă*: daj, čhaj, phen, rakli, luludī, i Krīna, rroj, rajni, čhib, història, klàsa th.a.

2. E khethane thaj e ververutne navnă

- a. *Khethane navnă* (xramosaren pen tikne grafemença): amalin, rakli, grast, buzni, phral, bibi, kak, bori, phabaj, raklo.
- b. *Ververutne navnă* (xramosaren pen bare grafemença): i Krīna, o Bòbi, o Geòrge, i Rumùnia, i Evròpa, o Mădălin.

3. E ŷivdisarde thaj e biŷivdisarde navnă:

- a. *E ŷivdisarde navnă* (si len odī / duxo): manuś, ruv, phral, siklărno, buzno, bakri, i Krīna, o Bobi, dad, daj thaj aver.
- b. *E biŷivdisarde navnă* (na si len odī / duxo): manro, mas, lil, vurdon, klàsa, škòla, jag, rroj, dand, vast, skamin, zor thaj aver.

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Thon anθ-ël ćuće thana e trebutne alava :

- O manus kaj vakărel si
- O manuś kaj aşunel si
- Ka-o durăripen şaj vakărel pes ka-o,,
- E dujenqo vakăripen şaj te avel kana
- E jekhesqo vakăripen si kana

2. Pheren / kompletisaren anθa e tumare śtartorre e dujenqo vakāripen:

O BÒBI:

I KRÌNA: - Savorro milaj semas mirre bibāθe!

O BÒBI:

I KRÌNA: - Kerdem verver butā: drabardem paramiċa, thovdem gada, vastdem laqe te kerel xaben.

O BÒBI:

I KRÌNA: - Va, but ažukerdem te śirdel i škòla te dikhav mirre amalen.

3. Ker jekh vakāripen tire amalenċa bi te utilizisares e alava!

4. Alosar e navnā anθar o telutno tabèlo palal o dino modèlo: lil, pustik, drom, amal, o Bòbi, rrom, o Geòrge, Rumùnia, phral, dand, gono, raklo, ċhavo, phralipen, daj, ċhaj, phen, rakli, luludĭ, i Krìna, rroj, rajni, ċhib, història, klàsa.

E živdisarde navnā		E biživdisarde navnā	
murśikane	žuvlikane	murśikane	žuvlikane
amal	daj	lil	luludĭ

5. Alosaren e navnā anθar o tèksto “I rromani thaj i rumunikani ċhib”!

6. Phenen so tume dikhen kathe? So keren e siklòvne?

KAMAV TE ARESAV SIKLÄRNO !

Sasas jekhvar jekh çhavo ehta beršenqo. Les sasas les kale bala, bare thaj kale jakha, thule phovă. Les sasas les jekh kovlo vak thaj jekh şukar asaipen. Na kamelas te phenel khanć; vakărelas nûmaj atûnć kana sas pućhlo. Vov sasas *kanutno*, godăver thaj amalikano. Sasas les duj vasta, duj punre, duj jakha, duj kana, panz naja jekhe vastesõe, sas jekh çhavo sar orsavo çhavo. Sathaj vov sas jekh cîra verver. Kadava çhavo, o Mădălin, gelăs vaş jekhtovar k-i škòla. Sasas lesqe cîra dar sosqe vov na sasas k-i xurdelin thaj vov çî zanglăs sar si k-i škòla. Vov aşundăs pesqe amalenøar so k-i škòla *irinel* pes, drabarel pes, *rangărel* pes...

Nakhlăs jekh çhon, nakhlăs duj, nakhlăs maj but... o çhavo zalas thaj avelas školaøar. E çhavesqi daj kamelas so laqo çhavo te zal školaøe te siklöl lil, te avel loşalo anø-e pesqo tràjo. I daj dikhlăs so o çhavo si *ruşlo* thaj pućhlăs les sar pućhelas les savorre dëseseøe:

- Mirro çhavo, so kerdăn tu adës školaøe?

- Rangărdem, daje, kheldem man, xramosardem thaj drabardem. Xramosardem maj but sar iz.

Te o çhavo phendăs e dajaqe k-o şird loşalo so vov rangărdăs, xramosardăs thaj kheldăs pes, akana na maj xatărdăs pes i loş anø-e lesqo vak. I daj lăs săma kadala butăøe thaj palem pućhlăs les:

- Mirro çhavo, sosøar sanas ruşlo kana phendăn so tu drabardăn školaøe?

O çhavo aćhilăs jekh cîra, dikhlăs anø-e pesqe dajaqe jakha thaj phendăs lokhes:

- Daje, mirri silărni si laćhi, tha' sosøar ma *mothovel* voj kadă sar vi ame mothovas khere? Me çî xatărav so voj phenel. Sar te siklövav me te drabarav kana me çî xatărav la?

I daj, dikhindoø anø-e çhavesqe jakha, na zanglăs so te amboldel le çhavesqe. Pala cîra vaxt, i daj arakhlăs pesqe lava thaj phendăs:

- Mirro çhavo, tiri siklărni si gaøi, voj çî zanel amari rromani çhib. Tire školaøe na si rromane siklărne. Te kames te vastdes avere çhaven sar tu, trobal te zas školaøe te areses tu siklărno thaj te mothoves rromanes e çhavença. Kames tu kadaja buti?

- Va, kamav, avelas mişto te zas k-i škola thaj te *xakăres* so phenen kodola kaj siklărno tut. Me ka zav školaøe te aresav siklărno rromane çhibăqo.

(palal i Noemi *Palfi-Tamaş*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

vak - glàso

kanutno - savo kandel

irinel - xramosarel, kalàrel

rangàrel - farbisarel

rušlo - xolàriko

mothovel - vakàrel, del dùma, sborizel

te xakàres - te xatàres

me ka zav - me zava

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazìkanes!
4. Sar sas o éhavo kadava tekstosθar?
5. Sar akharel kadale éhaves?
6. Sosθar kamelas i daj te zal laqo éhavo ka-i škòla?
7. Sosθar sas o éhavo xolàriko?
8. So phendàs i daj pesqe éhavesqe?
9. Kamel o éhavo te aresel siklårno? Sosθar?
10. So trebal te kerel o éhavo te aresel siklårno?

TE SIKLÕVAS KHETHANES!

I. E MANUŠESQI DESKRÌPCIA

Kana keras varekasqi deskripcia, si te labàras / utilizisaras duj karakteristike:

- a. **Fiziko karakteristike:** si e karakteristike save dikhen pen. Kadala karakteristike si sikavde utilizisarindoj e pašnavnà: baro, tikno, zèleno, kalo, parno, xarno, lùngo, maškarutno, buxlo, sano th.a.
- b. **Moràlo karakteristike:** si e karakteristike save na dikhen pen, tha' si xatàrde e averenθar. Kadala karakteristike si sikavde utilizisarindoj e pašnavnà: amalikano, butårno, godàver, xarano, kanutno, ažukàralo th.a.

II. I NAVNI

Si la e kadala gramatikane kategorìe:

- **Artìkulo:** o definìto artìkulo thaj o bidefinìto artìkulo
- **O ling:** o muršikano ling thaj o zuvlikano ling
- **O gin:** o jekhipen thaj o butipen
- **O kèzo:** o Nominatìvo, o Akuzatìvo, o Genitìvo, o Datìvo th.a.

1. Le navnănqe agorimata ka-o nominatìvo, ka-o jekhipen

Le muršikane navnă si len ka-o nominatìvo, ka-o jekhipen, kadala agorimata:

- *Jekh konsonànta*: phral, thud, gad, gav, vast, rrom, grast th.a.
- *I vokàla -o*: čhavo, raklo, gažo, gono, udarno, astarno th.a.
- *I paškonsonànta -j*: muj, naj, rašaj, raj, šošoj th.a.
- *I vokàla -i*: pani, sastri, dĩ th.a.
- *O sufikso -o(s)*: dòktoro(s), dialèkto(s), fòro(s), hotèlo(s) th.a.
- *O sufikso -ipen/-mos*: phralipen/phralimos, šukaripen/šukarimos, ternipen/ternimos
- *O sufikso -àri*: kalendàri, vešàri, masàri th.a.
- *O sufikso -tòri*: bikinitòri, krisnitòri th.a.

2. Le navnnănqe agorimata ka-o nominatìvo, ka-o butipen

Le muršikane navnă si len ka-o nominatìvo, ka-o butipen, kadala agorimata:

- E navnă agorisarde anθ-jekh *konsonànta* lien i vokàla **-a** ka-o butipen: phral-phrala, thud-thuda, gad-gada...
- E navnă agorisarde anθ-i *vokàla -o* lien i vokàla **-e**: čhavo-chave, raklo-rakle, gažo-gaže, gono-gone...
- E navnă agorisarde anθ-i *paškonsonànta -j* lien i vokàla **-a**: muj-muja, naj-naja, rašaj-rašaja...
- E navnă agorisarde anθ-i *vokàla -i* lien o diftòngo **-ă**: pani-pană, sastri-sastră, dĩ-dă...
- E navnă agorisarde anθ-o *sufikso -o(s)* lien **-ură**: pòdo(s)-podură, kumnàto(s)-kumnătură, fòro(s)-fòrură...
- E navnă agorisarde anθ-o *sufikso -ipen/-mos* lien **-mata**: phralipen/phralimos-phralimata, šukaripen/šukarimos-šukarimata, ternipen/ternimos-ternimata...
- E navnă agorisarde anθ-o *sufikso -àri* lien **-ără**: kalendàri-kalendără, vešàri-vešără, masàri-masără...
- E navnă agorisarde anθ-o *sufikso -tòri* lien **-tòră**: bikinitòri-bikinitòră, krisnitòri-krisitòră...

III. O ARTIKULO

a. O **definìto artìkulo** vaš e muršikane navnă, ka-o nominatìvo bešel anglal e muršikane navnă:

- Vaš o jekhipen: **o**
- Vaš o butipen: **e, le, il, ol, ěl**

Jekhipen	Butipen
o manro	e / le / il / ol / ěl manre
o rrom	e / le / il / ol / ěl rroma
...	...

b. O **bidefinìto artìkulo** vaš e muršikane navnă, ka-o nominatìvo bešel anglal e muršikane navnă:

- Vaš o jekhipen: **jekh**
- Vaš o butipen: **nìšte**

Jekhipen	Butipen
jekh manro	nìšte manre
jekh rrom	nìšte rroma
...	...

IV. ZUVLIKANE NAVNĂ Kerdine kaθar e muršikane navnă

But zuvlăne navnă aven kaθar e muršikane zivdisarde navnă.

Von keren pen thovindoj o sufikso **-ni** ka-e muršikane navnă.

Misala / Eksèmplură:

- rrom (muršikani navni) + **ni** > rromni (zuvlikani navni)
- grast (muršikani navni) + **ni** > grastni (zuvlikani navni)
- ruv (muršikani navni) + **ni** > ruvni (zuvlikani navni)

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Keren e karakteristikengi klasifikàcia e çhavesqi anθar o tèksto “Kamav te aresav siklărno” anθ-o telutno tabèlo:

Fiziko karakteristike	Moràlo karakteristike
Sas les thule phovă	Vov sas godăver
...	...

2. Ker i deskripcia tire amalesqe, labărindoj / utilizarindoj e fiziko thaj e moràlo karakteristike!
3. Thon o definìto thaj o bidefinìto artìkulo ka e avutne muršikane navnă vaş o jekhipen thaj o butipen: lil, pustik, drom, amal, rrom, phral, dand, gono, raklo, çhavo, phralipen, amal, kurko, ruv, sap, kan, guruv, pani, sastri, veşări, şoşoj, masàri, raşaj, amalipen, fòro(s), bikinitòri, manuş, hotèlo(s).

O definìto artìkulo		O bidefinìto artìkulo	
<i>jekhipen</i>	<i>butipen</i>	<i>jekhipen</i>	<i>butipen</i>
o lil	e lila	jekh lil	nìšte lila
...	...	...	...

4. Keren e zuvlikane navnă, utilizarindoj o sufikso **-ni**, kaθar kadala muršikane navnă: sap, ruv, şoşoj, grast, xer, rrom, manuş, raşaj, raj.

I BUZNI THAJ LE TRIN BUZNORRE

O paramicàri:

- Pa o *plaj*, p-o maj éaralo,
Anθ-jekh kher dudumalo
Anglal, beśelas jekh buzni
Kaj sas la buznorre trin:
Jekh baro - maj *xutávdo*
O maśkarutno - dilorro
Thaj ... o tiknorro,
kaj sas les jekh berśorro.

I buzni:

.....
Tume śukar anθ-o kher beśen,
Avri, ni jekh tumenθar te na inklel,
Nić o udar tume te na putren
Ži kana mirro vak na aśunen:
“- *Trin śingorrealen, trin buznorrealen,*
La dajaqe o udar putaren,
Kë i daj anel tumenqe
Patrinörră - anθ-ël vuśta”
.....

O ruv:

“- *Trin śingorrealen, trin buznorrealen,*
La dajaqe o udar putaren,
Kë i daj anel tumenqe
Patrinörră - anθ-ël vuśta”
.....

O tiknorro buznoro:

- Na-i amare dajaqo vak!
Phrala, o udar na putar,
Aver *žigània* śaj te avel!
Pesqo vak si thulo, aver!
Garavel pes! Si o kirvo ruv!
Na-i amare dajaqo vak, śun!

O ruv:

“- *Trin śingorrealen, trin buznorrealen,*
La dajaqe o udar putaren,
Kë i daj anel tumenqe
Patrinörră - anθ-ël vuśta”
.....

O baro buznorro thaj o maśkarutno buznorro:

- Si amari daj, i daj amari si,
Kaj anel amenqe xaben, voj si!

O tikno buznorro:

- Vaj so maj bari xoli,
Merasa me thaj i dajorri!

I buzni:

- *Maxrime* aj xoxavno so san
Ruvea, mirre čhaven xalăn!
Dikhesa tu so tuqe kerav!

O ruv:

Ah, ah - phenelas vov zurales -
Phabon mirre *pirre*, tu či dikhes?
Thaj so dukh, thaj so tatipen!
Phabon me bala thaj me dume!
Phabovav me thaj, dikh, merav,
Devla, khanči ni maj dikhav!
Buznie, me tumen kamav,
Na mekhen man te merav!

I buzni:

- Haj, le buznorren te *risparas* len,
Ni jekh var ame te na bistras len,
Aven savorença te xas aj te pias,
Ke le ruvesθar ame akana *xastras*.

(i rumunikani adaptàcia si kerdı kaθar i *Elena Nuikă*; o rromano amboldipen si kerdo kaθar o *Oktaviàn Bonkulèsku*)

O paramicàri:

- O ruv tholas, bokhalo,
Xalàs, pilàs, sas lošalo
Thaj, sar tholas vov kadă,
Pelàs p-i jag, p-ël angara!

O paramicàri:

- Kuć čhavalen, siklōven!
Sosθar anθ-o zivipen
Si te šunen le maj baren
Thaj lenqe lava lače!

Te von, le maj barorre,
šunenas e dajaqe dume,
Von amença kathe sasas,
Zivipnasθar lošajlenas!

*Thaj kadă o ruv lias pesqi potın thaj le buzňă
khelde penqe lošaθar ke xastrajle le ruvesθar, le
kirvesθar.*

LAVA MAŠKAR E LAVA...

o plaj - o kımpo, plàjo

xutăvdo - kaj xutel but, éajlōl les te
khelel pes

zigània - zivutro

maxrime - biužo, zungalo

pirre - punre

te risparas - te liparas

xastras - skăpisaras

kathe - athe

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gažikanes!
4. Kaj bešelas i buzni?
5. Kazom buznorre sasas la buzňă?
6. Sar sasas e trin buznorre?
7. Kaj gelàs i buzni anθ-jekh dıves?
8. So phendàs i buzni e trin buznorrenqe kana gelàs?
9. Kon avilàs ka-o udar?
10. So kerdàs o ruv te šaj te gilabel maj sanes?
11. Kon putardàs o vudar e ruvesqe?
12. Kas xalàs o ruv?
13. Sar kerdàs pesqe i buzni éacipen?

I. I NAVNI

Anθa okolaver klasaοo kotor siklilām palal e murśikane navnā / substantivurā.

Anθa kadava klasaοo kotor vakārasa palal e zuvlikane navnā / substantivurā.

1. Le navnānge agorimata ka-o nominatīvo, ka-o jekhipen

Le zuvlikane navnā si len ka-o nominatīvo, ka-o jekhipen, kadala agorimata:

- *Jekh konsonānta*: kris, drakh, ċik, ċhib, jag, jakh, rāt, tharr, patrin, piśom, phuv th.a.
- *I paśkonsonānta -j*: ċhaj, daj, baj, rroj, phabaj, sasuj th.a.
- *I vokāla -i*: bori, bibi, buzni, bakri, dori, ċirikli, xoli, kuċi, luludī, piri, momeli, rakli, icali, zuvli th.a.
- *I vokāla -a*: famīlia, variānta, dūma, cōxa, cāxra, filozofia, refōrma, telegrāma, zēbra th.a.
- *O sufikso -ni*: manuśni, rromni, guruvni, xerni, grastni, raśajni, ruvni, sapni, šośojni th.a.
- *O agoripen -i(k)*: ċhuri(k), angrusti(k), kangli(k), pori(k) th.a.
- *O sufikso -orri/ōrri*: katōrri, rromnōrri, dajorri, phenōrri, ċhajorri, phabajorri th.a.

2. Le navnānge agorimata ka-o nominatīvo, ka-o butipen

Le zuvlikane navnā si len ka-o nominatīvo, ka-o butipen, kadala agorimata:

- E navnā agorisarde anθ-jekh *konsonānta*, lien i vokāla **-a** ka-o butipen: kris-krisa, drakh-drakha, ċik-ċika, ċhib-ċhiba, jag-jaga, jakh-jakha, tharr-tharra, piśom-piśoma, phuv-phuva th.a.
- E navnā agorisarde anθ-i *paśkonsonānta -j*, lien i vokāla **-a**: ċhaj-ċhaja, daj-daja, baj-baja, rroj-rroja, phabaj-phabaja, sasuj-sasuja th.a.
- E navnā agorisarde anθ-i *vokāla -i*, lien o diftōngo **-ā**: bori-borā, bibi-bibā, buzni-buznā, bakri-bakrā, dori-dorā, ċirikli-ċiriklā, xoli-xolā, luludī-luludā, piri-pirā, momeli-momelā, rakli-raklā, icali-icalā, zuvli-zuvlā th.a.
- E navnā agorisarde anθ-i *vokāla -a*, lien i vokāla **-e**: famīlia-famīlie, variānta-variānte, dūma-dūme, cōxa-cōxe, cāxra-caāxre, filozofia-filizofie, refōrma-refōrme, telegrāma-telegrāme, zēbra-zēbre th.a.
- E navnā agorisarde anθ-o *sufikso -ni*, lien o diftōngo **-ā**: manuśni-manuśnā, rromni-rromnā, guruvni-guruvnā, xerni-xernā, grastni-grastnā, raśajni-raśajnā, ruvni-ruvnā, sapni-sapnā, šośojni-šośojnā th.a.
- E navnā agorisarde anθ-o agoripen **-i(k)**, lien o diftōngo **-ā** vaj i vocala **-a**: ċhuri(k)-ċhurā/ċhurika, angrusti(k)-angrustā/angrustika, kangli(k)-kanglā/kanglika, pori(k)-porā/porika th.a.
- E navnā agorisarde anθ-o sufikso **-orri/ōrri**, lien - o diftōngo **-ā**: katōrri-katōrrā, rromnōrri-rromnōrrā, dajorri-dajorrā, phenōrri-phenōrrā, ċhajorri-ċhajorrā, phabajorri-phabajorrā th.a.

Te lias godăthe!

1. E zuvlikane navnă save si len ka-o nominatîvo, jekhipen, jekh anθar e konsonànte **l, n, t, r** xuden/lien e maj butvar o agoripen **-ă**: mol-molă, men-menă, patrin-patrină, kat-kată, zor-zoră.
2. Si zuvlikane navnă save šaj te avel len duj fôrme vaš o butipen: **-a** thaj **-ă**. Misala: bar-bara/bară, čar-čara/čară, čhib-čiba/čhibă, phuv-phuva/phuvă, suv-suva/suvă.
3. Savorre navnă save ka-o nominatîvo jekhipen agorisaren pen anθ-i vokàla **-a** si **zuvlikane**: famîlia, variànta, duma, còxa, càxra, filozofia, refôrma, telegràma, zèbra.
4. Savorre navnă save ka-o nominatîvo jekhipen agorisaren pen anθa o sufikso **-ipen/ -mos** si muršikane: amalipen, phralipen, ternipen, lačhipen th.a.

II. O ARTÏKULO

a. O **definîto artîkulo** vaš e zuvlikane navnă, ka-o nominatîvo, bešel anglal e muršikane navnă:

- Vaš o jekhipen: **i**
- Vaš o butipen: **e, le, îl, ol, ël**

Jekhipen	Butipen
i daj	e / le / îl / ol / ël daja
i phen	e / le / îl / ol / ël phenă
...	...

b. O **bidefinîto artîkulo** vaš e zuvlikane navnă, ka-o nominatîvo, bešel anglal e muršikane navnă:

- Vaš o jekhipen: **jekh**
- Vaš o butipen: **nîšte**

Jekhipen	Butipen
jekh daj	nîšte daja
jekh phen	nîšte phenă
...	...

III. E DIMINÛTÏVURĂ: si alava le savenqo xatăripen/sênso si maj tikno sar e alavenqo anθar save von aven.

Eksèmplură / misala:

- phral + orro > phralorro
- čhaj + orri > čhajorri

E alava *phralorro*, *čhajorri* si len maj tikno xatăripen/sênso sar e alava phral/čhaj. E alava *phralorro* thaj *čhajorri* si **diminutîvură**.

1. O alav *phralorro* si jekh muršikani navni / substantîvo.

E muršikane diminutîvură keren pen e sufiksoča **-orro**:

- dand + orro > dandorro
- gono + orro > gonorro
- grast + orro > grastorro
- kher + orro > kherorro
- phuro + orro > phurorro

2. O alav *čhajorri* si jekh zuvlikani navni / substantivo.

E zuvlikane **diminutivură** keren pen e sufiksoča *-orri* / *-örri*:

- phabaj + orri > phabajorri
- daj + orri > dajorri

Si alava save keren diminutivură anθa o sufikso *-örri*:

a. E alava save agorisaren pen ka-o nominativo, ka-o jekhipen, anθ-i vokàla *-i*:

- rakli + orri > raklörri
- dori + orri > dorörri
- bori + orri > borörri

I vokàla *-i*, kaθar o agor e alavenqo, thaj i vokàla *o*, kaθar o sufikso *-orri* del amen o diftongo *-ö*. (i+o=ö)

b. E alava save agorisaren pen anθ-i konsonànta *l, n, t, r* thaj keren o butipen anθ-o diftongo *-ä*:

- phen + orri > phenörri
- kat + orri > katörri
- len + orri > lenörri

3. Si diminutivură kaj šaj keren pen na nùmaj kaθar e navnă/substantivură, tha' vi kaθar e ginavnă, pašnavnă th.a.:

- štarto (ginavni) + orro > štartorro
- kalo (pašnavni) + orro > kalorro
- parno (pašnavni) + orro > parnorro
- loli (pašnavni) + orri > lolörri

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Alosaren anθar o tèksto “I buzni thaj e trin buznorre” e zuvlikane navnă!
2. Thon o definìto thaj o bidefinìto artìkulo ka e dine zuvlikane navnă vaš o jekhipen thaj o butipen: baj, bakri, balval, bar, bibi, càxra, ćik, ćirikli, ćhib, drakh, jakh, kat, katörri, kris, khangeri, len, luludĭ, patrin, pori(k), phabaj, refòrma, suv, zor, žiràfa, zuvli.

O definìto artìkulo		O bidefinìto artìkulo	
<i>jekhipen</i>	<i>butipen</i>	<i>jekhipen</i>	<i>butipen</i>
i baj	e baja	jekh baj	nĭšte baja
...	...	...	...

3. Keren e diminutivură kaθar e zuvlikane navnă: bakri, bori, ćirikli, gili, kat, luludĭ, patrin, phuri, rromni!

Misal / Eksèmplo: buzni + orri > buznörri

4. Keren e diminutivură kaθar e murśikane navnă: buzno, čhavo, dad, fòro, gav, ilo, kher, manuś, phral, raj, ričhino, rrom, śil, śośoj, vuśt.

Misal / Eksèmplo: bakro+ orro> bakrorro

KLASAQE BUTĂ

1. Keren jekh khelipen, utilizisarindoj o tèksto “I buzni thaj le trin buznorre”.
2. Roden o lil kaj si xramosardi i sasti paramiçi “I buzni thaj e trin buznorre”. Drabaren sa i paramiçi.
3. So zanen tume palal / anθar i istòria le rromenqi?

L5

I ĊHIB RROMANI

Amari ċhib rromani
Si li jekh gudli gili!
Si li i ċhib gilabadi,
Gilabadi anθar o gi.

Si li sumnakaj or kham,
Si li i ċhib so maj šukar!
Jekh awgin so maj gugli!
Jekh rajni so maj lači!

Kon *del lav* rromano
Si les o *tràjo* sar jekh suno!
Anda-l *sawore* khera,
Anda-l *sawore* fòrură
Sawore te akharen
Ke mukhle amen le gaze
Te das duma vi ame!
(Palal i *Nikolèta Ćuràru*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

si li - voj si
or - vaj
awgin - avdĭn

del lav - del duma, mothovel, vakărel
tràjo - živipen
saworre - savorre

PUĊHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazĭkanes!
4. Sar si i ċhib rromani?
5. Sar si o tràjo e manușesqo, kaj del duma rromanes?
6. Sosθar akharen savorre rromen?
7. Savi rig anθar i poezia ċhajlōl tumen maj but? Sosθar?

I. I FONÈTIKA THAJ O VORTOXRAMOSARIPEN

Anθa o alfabeto e rromane čhibăqo arakhas kadala grafeme:

1. E vokàle:

- *a, e, i, o, u* - arakhen pen anθ-e savorre śtar dialèktură e rromane čhibăqe.
Misala/Eksèmplură: *daj*, *momeli*, *rroj*, *trin*, *muj* th. a.
- *ë, ï, ä* - avile anθar e balkanikane rromane dialèktură.
Misala/Eksèmplură: *khër* (o ćáo lav si *kher*), *ïmpărato* (o ćáo lav si *thagar*) th. a.
- *à, è, ì, ò, ù* - arakhen pen anθ-e lava save si line anθar aver čhibă.
Misala/Eksèmplură: *variànta*, *zèbra*, *famìlia*, *fòro(s)*, *herbùzo* th. a.

2. E diftongură:

- *ă, ě, ĭ, ŏ, ů* drabaren pen: *ia, ie, ii, io, iu*.
Misala/Ezèmplură: *butĭ*, *bută*, *děs* *parnŏl*, *terdŭvel* (ačhel) th. a.

3. E konsonànte:

- 22 bazutne konsonànte: *b, c, ć, d, f, g, h, x, k, l, m, n, p, r, rr, s, ś, t, v, z, ź* thaj *ʒ*;
Misala/Ekèmplură: *bal*, *còxa*, *ćaro*, *dand*, *gad*, *herbùzo*, *xer*, *kan*, *lil*, *mas*, *nakh*, *papin*, *rovli*, *sap*, *śil*, *tover*, *vast*, *zor*, *źamba* th. a.
- 4 phurdine konsonànte: *čh, kh, ph, th*.
Misala/Eksèmplură: *čhib*, *kham*, *phuro*, *than* th. a.

4. E postpozicionàlo konsonànte:

- *q* vaś o kèzo genitivo thaj dativo
- *θ* vaś o kèzo lokativo thaj o ablativo
- *ç* vaś o kèzo sociativo instrumentàlo

5. E paşkonsonànte:

- *w*: drabarel pes sar jekh *u*; inkerel o than le konsonantaqo *v*, anθ-i agorutni pozìcia vaj maşkar duj vokàle: *anaw* (i ćáci fòrma si *anav*), *bow* (i ćáci fòrma si *bov*), *saworre* (i ćáci fòrma si *savorre*), *thuwalli* (i ćáci fòrma si *thuvali*);
- *j*: drabarel pes sar i vokàla *i*; inkerel o than la vokalaqo *i* kana arakhel pes pašal aver vokàla: *daj*, *jekh*, *duj*, *rroj*, *śośoj*.

II. I PAŞNAVNI / O ADŽEKTIVO

1. Te palemdikhas so siklilăm ži akana:

I pašnavni si e vakăripnasqi rig kaj sikavel sar si jekh butĭ vaj sar si jekh ženo.

- Amari čhib rromani si li jekh *gudli* gili.
- O *godăver* čhavo žal ka-i škòla.
- Man si man jekh *zoralo kalo* thaj ućo grast.
- La si la jekh *žılto* phabaj, haj les si les duj *zèlena* ambrola.

Anθ-ël śtar propozìcie kaj sas dine maj opre, e alava *gudli*, *godăver*, *zoralo*, *kalo*, *ućo*, *žilto* thaj *zèlena* sikaven sar si i *gili*, o *čhavo*, o *grast*, i *phabaj* thaj e *ambrola*.

Palal sar dikhle, e pašnavnă / e adžektivură bešen anglal e navnă: **gudli** gili, **godăver** čhavo, **zoralo**, **kalo** thaj **učo** grast, **žilto** phabaj thaj **zèlena** ambrola. Si varesode situàcie kana e pašnavnă / e adžektivură šaj te achen palal e navnă: lav **rromano**, čhib **rromani**, čhib so **maj šukar**, rajni so **maj lači**. Kadala fòrme arakhas len anθa o dialèkto vakărdo kaθar le kıkavără.

2. E pašnavnăqi klasifikàcia

Anθ-i rromani čhib, e pašnavnă / e adžektivură šaj te aven:

A. E tipikane rromane pašnavnă / adžektivură

a. E buxle pašnavnă / adžektivură: si len štar fòrme ka-o nominatìvo.

	Muršikano ling	Žuvlikano ling
Jekhipen	kalo, parno, lačo, gudlo	kali, parni, lači, gudli
Butipen	kale, parne, lače, gudle	kale, parne, lače, gudle

Palal sar dikhlăm, kadale pašnavnă/ adžektivură si len štar agorimata:

- Vaš o muršikano ling ka-o jekhipen: **-o**;
- Vaš o žuvlikano ling ka-o jekhipen: **-i**;
- Vaš o muršikano ling ka-o butipen: **-e**;
- Vaš o žuvlikano ling ka-o butipen: **-e**.

b. E tang pašnavă / adžektivură: si len sajekh fòrma vaš o nominatìvo, vi ka-o jekhipen, vi ka-o butipen.

- Vov kindăs jekh šukar luludī vaš jekh godăver čhaj.
- La si la duj godăver čhave.

	Muršikano ling	Žuvlikano ling
Jekhipen	šukar, nasul ...	šukar, nasul ...
Butipen	šukar, nasul ...	šukar, nasul ...

Eksèmplură / misala: šukar, godăver, nasul, but, kuć, maxrime, xanci, bikuć, tang th.a.

B. E pašnavnă / adžektivură line avere čhiběnθar

a. E pašbuxle pašnavnă: si len duj fòrme ka-o nominatìvo, jekh ka-o jekhipen vi aver ka-o butipen

	Muršikano ling	Žuvlikano ling
Jekhipen	o <i>zèleno</i> vurdon o <i>žilto</i> lil	i <i>zèleno</i> patrin i <i>žilto</i> phabaj
Butipen	e <i>zèlena</i> vurdona e <i>žilta</i> lila	e <i>zèlena</i> patrină e <i>žilta</i> phabaja

Palal sar dikhlăm, kadala pašnavnă / adžektivură si len duj agorimata:

- **-o**: vaš o muršikano thaj o žuvlikano ling, ka-o jekhipen: *lùngo*, *dilgo*, *zèleno*, *gèlbeno*, *žilto*.
- **-a**: vaš o muršikano thaj o žuvlikano ling, ka-o butipen: *lùnga* (*lùngi*, *lùnzi*), *dilga*, *zèlena*, *gàlbena*, *žilta*.

b. E tang pašnavă: si len sajekh fòrma vaš o nominatìvo, vi ka-o jekhipen vi ka-o butipen

Eksèmplură / misala: *bordo*, *gri*.

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Xramosaren anθ-o ćúćo than i vokàla **i** vaj i paškonsonànta **j**:

O l...l anel le manušenqe barval...pen, ma... but zor tha... ma... but god... .

2. Xramosaren anθ-o ćúćo than i konsonànta **x** vaj **h**:

...arno	...o...avel	...aben
...orizònto	...odinil / dingöl	...al
...u...ur	...istòria	...urdelin
...otèlo	...er	ba...talo

3. Xramosaren anθ-o ćúćo than jekh anθar e grafème **z, ź** vaj **z**:

...oralo	...ivdo	mù...ika
prin...ardo	...uvli	...anel
...oj	bu...no	...èleno
a...ukerel	u...o	...iłto

4. Alosaren e trebutne pašnavnă anθar i ćací rig thaj thon len anθ-e ćúće thana anθar e propozície.

Les si les ... thaj ... drakha.	O ćhavorro piel ... thud thaj xal	kale
Kadava grast si ... thaj	... manro.	baro
O pani si	sastrutne	užo
Amari ćhib ... si li jekh ... gili.	purano	gudle
O moxton si ... vi	gudli	gudlo
E kată si	zoralo	kovlo
	parno	rromani

5. Keren i klasifikàcia e avutne pašnavnănqe palal e siklile kritèrie: baro, kalo, godăver, laćho, but, gri, lolo, lùngo, dīlgo, melalo, nasul, purano, phuro, śukar, zèleno, źīlto, zinzardo, gālbeno, pherdo, baxtalo.

E tipikane rromane pašnavnă		E pašnavnă line avere ćhibēnθar	
Buxle	Tang	Pašbuxle	Tang
baro	godăver	lùngo	gri
...	...	...	...

6. Arakhen e pašnavnă anθar o siklilo tèksto (*I ćhib rromani*) thaj phenen ke savo gin thaj ling si von!

O ÓORRO RROM THAJ O BARVALO GAZO

Sas jekhvar jekh óorro rrom, savo na žanelas so te kerel kaj te aresel vi vov barvalo sar pesqo *perutno*, o gazo. *Anθ-ekh* dēs, o gazo phendās e óorre rromesqe.

- Aśun, rroma, te kames te areses vi tu barvalo sar me, bikin sa so si tut kheresθe thaj 3a k-o Bukurēsti, ke na *but vrāmaθe* si te areses barvalo.

O gazo phendās kadala butā asaipnaça. O rrom, kaj delas pativ pesqe perutnesqe, kerdās so phendās o gazo: bikindās sa so sas les vaś jekh mija lej thaj gelās k-o Bukurēsti. Kothe, *arakhadilās* jekhe barvale thaj but žangle manuśeça. O rrom phendās lesqe sosθar avilās vov k-o Bukurēsti.

O butžanglo thaj barvalo manuś pučhlās e rromes:

- *Sode* love si tut?

- Si man jekh mija lej, phendās o rrom.

- Žanes vareso? Kamav te dikhav sode san godāver. Me thav jekh mija lej thaj tu thos tiri mija lej; thav tuqe jekh pučhipen thaj te žanes *te des palpale* lav k-o pučhipen, tire si e love te na xasardān.

- Miśto, phenel o rrom, te aśunav o pučhipen!

- Kaj si o buriko e phuvāqo?

- Kathe, telal tiri khur, phenel o rrom. Te na patās, 3a te dikhes!

O butžanglo manuś kaj na śaj te 3al te dikhel e phuvāqo buriko, phendās e rromesqe:

- Miśto, kadā si, phenel o barvalo manuś. Akana thav tuqe aver pučhipen. Te žanes te des man palpale lav, me dav tut duj mije, te na, xasares tire duj mije.

- Miśto, phenel o rrom. Te aśunav vi o dujto pučhipen.

- Sode si kaθar i Kali Derāv 3i k-i Loli Derāv? Žanes te phenes?

- Žanav, phenel o óorro rrom, nić maj but, nić maj *frimi* sode si kaθar i Loli Derāv 3i k-i Kali Derāv. Te na patās, 3a te dikhes.

Miśto, phenel o barvalo manuś, kadā si; kathe si tire duj mije.

- Raja, akana kamav te thav vi me tuqe duj pučhimata. Te žanes, lies mirre, śtar mije si tire, te na, des man tu śtar mije.

- Mišto, phenel o barvalo manuś. Te aśunav e pućhimata.
- Sar akharel mirre perutnes savo phendās manqe te avav k-o Bukurēsti ke avava barvalo?
- Na zanav sar akharel les. Kathe si tut śtar mije; akana si tut oxto mije. Akana phen manqe vi o dujto pućhipen!
- Sar akharel e raśajes save *boladās* man?
- Nić ke kadava pućhipen na zanav te dav palpale lav. Akana si tut deśuśov mije lej.
- Ćaćes te phenav tuqe, nić me na zanav sar akharel les, phenel o rrom.

O rrom lās pesqe love thaj gelo k-i *diz* te kinel pesqe grasta, guruvnā, bakre, bale thaj kindās pesqe duj rromane vurdona.

Areslo khere, vov rodās pesqe jekh śukar ćhaj thaj kerdās baro rromano abāv. Akana vov areslo barvalo rrom.

O perutno savo phendās le rromesqe te 3al k-o Bukurēsti, avilās lesθe te pućhel les:

- Mirro kuć phral, phen manqe so kerdān te areslān kadā barvalo, ke me asaipnasθe phendem tuqe te bikines sa so si tut thaj te 3as k-o Bukurēsti.

- Mirre!a perutne!a, me naisarav tuqe vaś o laćho lav kaj dān man, ke adēs areslem barvalo. Te kames, ker vi tu so kerdem me, śaj te avel vi tut i baxt savi sas man.

O barvalo perutno e maj barvale rromesqo gelo khere thaj bikindās sa so sas les paśal o kher thaj gelo k-o Bukurēsti. Kathe k-o Bukurēsti, o ga3o patāndās ke e 3ukela phiren e śingenća anθ-i porik thaj e bale e ćhurāća k-i korr thaj *sekon* zeno savo si bokhalo ćhinel pesqe te xal.

Areslo k-o Bukurēsti, o barvalo ga3o lās te xal thaj te piel e amalenća. Na bute vrāmaθe, vov aćhilo bi lovenqo thaj bi amalenqo. Vov avilo palpale khere.

O sasto gav asandās lesθar ke so kerdās vov kana areslās anθar barvalo ćorro thaj so kerdās o rrom ke areslās anθar ćorro barvalo.

(Palal o *Jonel Kordovān*)

Na ker kanikasqe xiv, ke šaj te peres tu anθ-e laθe!

LAVA MAŠKAR E LAVA...

<i>perutno</i> - manuś kaj beśel paś	<i>frimi</i> - xanci, cira
<i>varekasθe</i>	<i>Derāv</i> - baro pani
<i>anθ-ekh</i> - anθ-jekh	<i>boladās</i> - boldās (e tikne čaves kaj e
<i>sode</i> - kazom	<i>khangeri</i>)
<i>arakhadilās</i> - maladilās	<i>diz</i> - fòros
<i>but vrāmaθe</i> - but vaxtesθe	<i>sekon</i> - sarkon, svàko
<i>te des palpale lav</i> - te amboldes	

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gažikanes!
4. Kasθar si o vakāripen anθa kadava klasaqo kotor?
5. Sar sas o rrom?
6. Tha' o gažo?
7. So phendās o gažo e rromesqe te kerel, kaj te aresel barvalo?
8. Kaj gelās o rrom?
9. Kaça maladilās o rrom ka-o Bukurèšti?
10. Sode pučhimata thovdās o butzanglo manuś e rromesqe?
11. Sode pučhimata thovdās o rrom e butzangle manuśesqe?
12. So kindās o rrom kaθar i diz?
13. So kerdās o rrom kana areslās khere?
14. So phendās o rrom pesqe perutnesqe?
15. Kaj gelās e rromesqo perutno?
16. Sar avilās palpale e rromesqo perutno kaθar o Bukurèšti?
17. So siklāripen šaj cirdas anθar kadava tèksto?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I NAVNI / O SUBSTANTIVO

Ži akana ame siklilām palal o kèzo nominativo e navnāqo, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen. Akana siklōvas palal o kèzo akuzativo.

1. O nominativo thaj o akuzativo e biživdisarde murśikane navnānqe / substantivurānqe

E biživdisarde murśikane navnā si len ka-o akuzativo ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, e fòrme kaθar o nominativo. Von ambolden ka-o pučhipen so?

O pučhipen	O kèzo	O jekhipen	O butipen
so?	Nominatìvo	o gav	e / le gava
		o lil	e / le lila
		o gad	e / le gada
		o pani	e / le pană
		o dand	e / le danda
so?	Akuzatìvo	o gav	e / le gava
		o lil	e / le lila
		o gad	e / le gada
		o pani	e / le pană
		o dand	e / le danda

2. O nominatìvo thaj o akuzatìvo e zivdisarde muršikane navnănqe / substantivurănqe

E zivdisarde muršikane navnă na si len ka-o akuzatìvo, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, e fôrme kaθar o nominatìvo. Von ambolden ka-o pučhipen **kas**?

Eksèmplură / misala:

- “O butzangle thaj barvalo manuś pučhlăs e *rromes*:”
- “- Sar akharel mirre perutnes savo...”

E alava e *rromes* thaj *perutnes* anθar e misala dine maj opre si ka-o kèzo akuzatìvo.

E zivdisarde muršikane navnă lien ka-o akuzatìvo, ka-o jekhipen o agoripen **-es**, thaj ka-o butipen **-en**:

O pučhipen	O kèzo	O jekhipen	O butipen
kas?	Nominatìvo	o dad	e / le dada
		o raśaj	e / le raśaja
		o phral	e / le phrala
		o śośoj	e / le śośoja
		o dòktoro(s)	e / le dòktorură
kas?	Akuzatìvo	e dades	e / le daden
		e raśajes	e / le raśajen
		e phrales	e / le phralen
		e śośojes	e / le śośojen
		e doktores (-os)	e / le doktoruren (on)

Te inkeras godăθe!

- E bizivdisarde muršikane navnă (save na si len odĭ / duxo) si len ka-o akuzatìvo sa jekh fôrme, sar si len ka-o nominatìvo.
- O artikulo vaś e bizivdisarde muršikane navnă ka-o akuzatìvo ačhel o artikulo kaθar o nominatìvo: **o** -vaś o jekhipen, thaj **e / le** -vaś o butipen.
- O akcènto ka-e bizivdisarde navnă, ka-o akuzatìvo, ačhel kaj si vov ka-o nominatìvo.
- E zivdisarde muršikane navnă (save si len odĭ / duxo) xuden ka-o akuzatìvo o agoripen **-es** -vaś o jekhipen, thaj **-en** -vaś o butipen.

- O artìkulo vaś e živdisarde muršikane navnă ka-o akuzatìvo paruveł pes: ka-o jekhipen thaj vi o butipen si sajekh: **e / le dades - e / le daden**.
- O akcènto ka-e živdisarde gažikane muršikane navnă, ka-o akuzatìvo, perel p-i palutni silàba.

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Arakhen e muršikane navnă anθar o tèksto “O rrom thaj o barvalo gažo” thaj thon len ka-o kèzo nominatìvo thaj ka-o akuzatìvo vaś o jekhipen thaj o butipen.
2. Thon ka-o nominativo thaj ka-o akuzatìvo (jekhipen thaj butipen) kadala muršikane navnă: balo, bakro, berś, dand, gav, gono, manuś, pani, raklo, rrom, sap, ternipen, živipen.
3. Thon anθa o telutno tabèlo e trebutne fòrme:

O kèzo	O jekhipen	O butipen
Nominatìvo	o raklo	
		e / le manre
	o phral	
	o lil	
	o nasulipen	
Akuzatìvo		e / le raklen
	o manro	
		e / le phralen
		e / le nasulimata

O Župiter Borkoj (b. 1969)

O Župiter Borkoj si biando anθ-o 14 Jùnio 1969, anθ-o gav Hlipićeni, anθar o žudèco Botošàni. Lesqo dad, o Konstantin Borkoj, sas jekh prinzardo bašavno, zanglo maj but palal o anav Filandaš. Lesqi daj sas anθar e ričhinärenqo nămo. Maj si les trin phenă.

Sar ke anθ-i lesqi famìlia sas sastrără thaj bašavne, pesqe dada kamle so vov te zal školaθe thaj ando berś 1987 agorisarel o Licèvo „A.T. Laurian” ka-o umal matemàtika-fizika.

Anθa o berś 2000 zal ka-e milajesqe školaqe kùrsură vaś i rromani čhib ka-o Kălimănèsti, koordonisarde e universitarone siklărnesθar Geòrge Sarău. Sa kadă berśesθe, zal sar siklărno rromane čhibăqo, k-o Teoretikano Licèvo „Nikolae Iorga” anθar o fòros Botošàni.

Anθ-o berś 2002 xramosarel pes ka-i Universitèta anθar o Bukurèsti, i specializàcia “i rromani čhib thaj i literatùra” kaθar o Kolègio CREDIS, siklòvipen putardo ka-o durăripen, kaj agorisarel anθ-o berś 2006 (sar jekhto agorutno maşkar e studèntură).

Anθar o berś 2003, kerel butĩ vi anθ-jekh rromenqi organizàcia ka-e siklăripnasqo departamènto: I Agència vaś o Komunitàro Barăripen.

Anθ-o berś 2007 si thanutno implementaciaqo agènto anθ-o žudèco Bihor, anθ-o projèkto PHARE 2005 “E bifavorizisarde grupurănqo edukaciaqo akcèso”.

Sar xramosarno thaj paramicàri, von xramosardăs thaj phendăs but paramicà thaj poezie: *Sar si o nasulipen?, Duj amala, Duj čhave, I doś, I zor thaj i godĩ, O lačho amal, O biamalipen, I duti, O šagar, O khandino čhavo*. Kadala paramicà si andrărde anθ-o lil “Rromane paramicienqo lil” avri dino anθ-o fòros Kluž-Napòka thaj koordinisardo kaθar o Geòrge Sarău, i Marià Koreck thaj i Òlga Mărkùš. Aver paramicà thaj poezie xramosarde lesθar si: *O bašavno, E ruvesqo dromorro, I maj gudli pherr, E rroma, O kamipen* th.a.

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Kon si tiro rromane čhibăqo siklărno? Sar bučhol?
2. Prinžaren tume vi aver rroma, kaj xramosaren poezie vaj paramicà?

O BAŠAVNO

Sas jekhvar jekh çhavo, saves akhardās les Samir. Kana kerdās ehta berša, o Samir gelās k-i škòla. Lesqi *dej* kindās lesqe lilengo gonorro, štartorre thaj angarne, xurāvdās les e neve *gadorreça* thaj vastesθar angerdās les 3i k-e školaqo vudar.

I phuri daj, lesqi màmi, akhardās les laθe thaj pal’ so phendās jekh drabaripen dās les jekh purano ruputno lovorro te avel les baxt thaj te avel les but lošalipen k-i škòla.

Ka-o šird, sas lesqe cīra maj phares te xatārel pes e kolavere siklōvnença.

Na xancivar vov maj *xastralas* p-o jekh rromano lav, tha’ kana i siklārni vaj lesqe amala pučenas les „so phendān?” vov sig rodelas te ambodel gazikanes, te lačharel pesqi doš.

Lokhes, lokhes, o Samir lās te kamel but i škòla thaj o siklārinen, tha’ sas les jekh pharimos. Sar inklenas avri anθar i škòla, o Iòno, lesqo kolègo, širdelas te *cingardel* palal lesθe :

- “O rrom, o rrom!”

Adēs kadja, texara kadja, vi aver amala cingardenas sar o Iòno:

- “O rrom, o rrom!”

Ašundās vi i siklārni thaj but xolāriko cipisardās lenθe; thaj vi sikavdās lenqe ke na si šukar te phenen kadja; ke vi le rroma sar vi aver nācie si sa manuša thaj savorre si sajekh. But phendās lenqe i siklārni palal e rroma thaj lenqe kulturaqe barvalimata, tha’ o Iòno sar kana cī šunelas.

Vov thaj aver sa cingardenas :

- “O Rrom, o rrom !” Tha’ akana o Samir cī maj dikhelas lenθe.

Akana, jekhe kurkeça anglal o Krăcùno, i siklārni phenel:

- 3anen ke k-o agor e beršesqo savorre sam but lošale kana aven e ivendesqe baredīvesa.

Amari klàsa, sar vi aver anθar i škòla, sam akharde k-o teàtro te baredīvesaras, te gilabas šukar sar siklilām k-i škòla, thaj o Phuro Krăcùno anela amenqe vareso *dinimata*.

K-i škòla e tikne siklōvne gilabenas p-o jekh cāso p-o dēs jekhe muzikaqe siklārneça, savo bašavelas lença anθar i skripka.

Akana, jekhe dëseça anglal so te zan k-o teàtro, avel i siklärni thaj phenel but xolăça:

- Texara gilabena kòrkore, o raj o siklärno či maj aștil te avel e skripkaça, si les jekh pharimos. Tha', te zanen, maj phenel voj, te gilabena șukar so loșalo avela o Phuro.

O Samir beșel thaj godșarel pes, palem maj beșel, maj godșarel thaj daraça phenel:

- Rajnie, siklärnie, te kamela o Phuro, aștiv te avav me te bașavav anθar i skripka mirre amalença?

I rajni pașasal thaj phenel:

- Te zanes te bașaves anθar i skripka, me pučhava e Phures, sar te na?

Texarinăθar, o Samir andăs i skripka, thaj *barikano* bașavdăs e rajnăqe jekh gili.

I rajni șunel les thaj pučhel les:

- Sosθar či phendăn vi manqe ȝi akana ke tu zanes te bașaves kadja șukar? O Phuro ațukerel te șunel tut!

Lesqe amala pučhen vi von:

- Kaθar zanes tu te bașaves kadja șukar? Kaj siklilăn?

O čhavorro amboldel:

- Amenθe, e rromenθe, anθ-e savorre familie si p-o jekh bașavno. Me siklilem mirre dadesθar lesqe skripkaça, thaj te maj barōvav xancī kinela vi manqe jekh nevi skripka!

K-o teàtro, lenqi klăsa lăs o jekhto than, thaj o Phuro dăs savorren but guglimata thaj *khelnorre*.

Pal' duj - trin dësa i siklärni avel k-i škòla thaj phenel:

- Dikhen, e Phures čajlăs les but sar bașavdăs tumaro kolègo, o Samir, thaj *bičhaldăs* lesqe jekh nevi skripka sar dinipen. Dikhen la!

Pal' xancī vaxt maj pučhel.

- Kon maj zanel te bașavel kadja șukar? Tu na zanes Ionea, pučhlăs i rajni *pusavindoj* les e jakhença.

- Na, na, ... či zanav!

Anθar kodova dës konik či maj cipisardăs *pal'* o Samir "o rrom", von phenen lesqe akana "o bașavno". Akana siklile vi lesqe amala ke varekana e manușa, vi maj but el siklövne si varekana sajekh, von si jekhtones čhavorre.

(Palal o *Țufter Borkoj*)

LAVA MAȘKAR E LAVA...

dej - daj

gadorreça - gadença

na xancivar - butvar

xastralas - skăpisarelas

čingardel - cipisarel

dinimata - dărură

barikano - phutărdo; godșarindoj ke vov si but importănto

khelnorre - khelimata

pal' - palal

bičhaldăs - tradăs

pusavindoj - dikhindoj vòrta

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kasθar si o vakāripen anθa kadava klasaqo kotor?
5. So kindās e Samirosqe pesqi daj aj dad?
6. So phendās thaj so dās le Samirosqe pesqi māmī?
7. Sosθar sas maj phares le Samirosqe k-i škòla?
8. Sar éingardelas o Iòno palal o Samir?
9. So kerdās i siklārni le Ionoça?
10. So phendās i siklārni anglal o Kräcùno pesqe siklövnenqe?
11. Sosθar trobalas te gilaben von kòrkoro ka-o teàtro?
12. So phendās o Samir pesqe siklärnäqe?
13. Sar sas e Samirosqe amala kana aśunden les ke baśavel?
14. Sar sas k-o teàtro?
15. So biçaldās o Phuro e Samirosqe?
16. Sosθar na maj cipisardās konik palal o Samir “o rrom”?
17. So siklövipen šaj cirdas anθar kadava tèksto?

TE SIKLÖVAS KHETHANES!

I NAVNI / O SUBSTANTÏVO

Maj anglal siklilām e fòrme kaθar e murśikane navnä ka-e kèzurā nominatìvo thaj akuzatìvo, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen. Akana dikhasa e fòrme e zuvlikane navnānqe, ka-o nominatìvo thaj ka-o akuzatìvo.

1. O nominatìvo thaj o akuzatìvo e bizivdisarde zuvlikane navnānqe / substantivurānqe

E bizivdisarde zuvlikane navnä si len ka-o akuzatìvo, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, e fòrme kaθar o nominatìvo. Von ambolden ka-o pučhipen so?

O akcènto

O pučhipen	O kèzo	O jekhipen	O butipen
so?	Nominatìvo	i rroj	e / le rroja
		i dori	e / le dorā
		i patrin	e / le patrinā
		i škòla	e / le škòle
		i angrusti(k)	e / le angrusti(k)a
so?	Akuzatìvo	i rroj	e / le rroja
		i dori	e / le dorā
		i patrin	e / le patrinā
		i škòla	e / le škòle
		i angrusti(k)	e / le angrustika

2. O nominatìvo thaj o akuzatìvo e zivdisarde zuvlikane navnănqe / substantivurănqe

E zivdisarde zuvlikane navnă na si len ka-o akuzatìvo, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, e fôrme kaθar o nominatìvo. Von ambolden ka-o pučhipen **kas**?

Eksèmplură / misala:

- I daj kamel but pesqe *čhaja*.
Kas kamel i daj? - *e čhaja*.
- O dad dikhlăs *e bibă* anθ-o fôros.
Kas dikhlăs o dad? - *e bibă*
- Me pučhlem *e čhajan*, kaj zan.
Kas pučhlem me? - *e čhajan*
- Me mukhlem *e bibăn* te bešen tele.
Kas mukhlem me? - *e bibăn*

E alava *čhaja*, *e bibă*, *e čhajan*, *e bibăn*, anθar e misala dine maj opre, si ka-o kèzo akuzatìvo. Von ambolden ka-o pučhipen **kas**?

E zivdisarde zuvlikane navnă lien ka-o akuzatìvo, ka-o jekhipen, o agoripen **-a** (vaś e navnă agorisarde anθ-i paškonsonànta **-j**) vaj **-ă** thaj ka-o butipen **-an** (vaś e navnă agorisarde anθ-i paškonsonànta **-j**) vaj **-ăn**:

O pučhipen	O kèzo	O jekhipen	O butipen
kas?	Nominatìvo	i daj	e / le daja
		i phen	e / le phenă
		i siklărni	e / le siklărănă
		i žamba	e / le žambe
		i čhaj	e / le čhaja
kas?	Akuzatìvo	e daja	e / le dajan
		e phenă	e / le phenăn
		e siklărănă	e / le siklărănăn
		e žamba	e / le žamban[-en]
		e čhaja	e / le čhajan

Te lias godăθe!

- E bizivdisarde zuvlikane navnă (save na si len odĭ / duxo) si len ka-o akuzatìvo sa jekh fôrme sar si len ka-o nominatìvo.
- O artĭkulo vaś e bizivdisarde zuvlikane navnă ka-o akuzatìvo ačhel o artĭkulo kaθar o nominatìvo: **i** vaś o jekhipen thaj **e / le** vaś o butipen.
- O akcènto ka-e bizivdisarde zuvlikane navnă, ka-o akuzatìvo, ačhel kaj si vov ka-o nominatìvo.
- E zivdisarde zuvlikane navnă (save si len odĭ / duxo) lien ka-o akuzatìvo o agoripen **-a** / **-ă** vaś o jekhipen thaj **-an** / **-ăn** [-ĕn] vaś o butipen.
- O artĭkulo vaś e zivdisarde zuvlikane navnă ka-o akuzatìvo paruvet pes: ka-o jekhipen thaj vi o butipen si sajekh: **e / le** raklă - **e / le** raklăn [raklĕn].
- O akcènto ka-e zivdisarde gazĭkane zuvlikane navnă ka-o akuzatìvo perel p-i palutni silăba.

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Arakhen anθar o tèksto “O bašavno” e zuvlikane navnă thaj thon len ka-o kèzo nominatìvo thaj o akuzatìvo (jekhipen thaj butipen)!
2. Thon ka-o kèzo nominatìvo thaj ka-o akuzatìvo (jekhipen thaj butipen) kadala zuvlikane navnă: angrusti(k), bakri, bibi, butĩ, càxra, ćirikli, ćhaj, drakh, famìlia, grastni, kat, rromni, suv, zor.
3. Thon anθa o telutno tabèlo e trebutne fòrme:

O kèzo	O jekhipen	O butipen
Nominatìvo	i siklărni	
		e / le drakha
		e / le boră
	i ćhuri	
	i phabaj	
Akuzatìvo		e / le siklărăn
	e boră	
		e / le ćhură

4. Phenen so dikhen tume kathe? Khere, si tumen kasave instrumèntură?

E RUVESQO DROMORRO

Sas jekhvar duj amala. E duj amala šundinesas ke anθ-o baro veś kaθar o agor e gavesqo, butanglal, jekh manuś but barvalo *angaravdāsas* jekh *mandīn*, thaj, but vaxt pala’ kodoja, but manuśa rodine la tha’ ċi aštiline te arakhen la.

Maj šundāsas pes ke le but love si *armandine* tha’ konik ċi maj godīsarelas pes kadalaθe. Sar o veś sas *daravno*, e amala žanas varekana khethanes te kiden xuxura, te anen kašta tha’ maj but te roden i mandīn, ke “Bare manuśa thaj barvale avasa” - phenenas von.

Akana, anθ-jekh dēs, rodindoj von xuxura, xasaren o drom thaj phiren, thaj phiren ži rāti bi te aštin te inklen anθar o veś. Vi *khine*, vi bokhale, thon pen von tele te *zinzon* pen thaj lel len i līndri.

Jekh kotor rătăθe ušten thaj so te dikhes?

Paše lenθar pala’ jekh kašt, dikhelas pes jekh khelavali dud.

- So te avel? - pučhen pen e roma.

Darāça, lokhes, lokhes, pašon thaj *ačhen bimujesqo*: anglal lenθe jekh moxton.

Īto, ěl duj amala putaren o moxton thaj, ċačipnasθe, i but rodini mandīn sas anglal lenθe.

E dudāθe e ċhonutosqe ankalaven von te dikhen e *zlaga*, e angrustika thaj but love, savorre somnakutne. Sar sas, sar na sas, tha’ amari paramiċi phenel ke o Iōno ċi maj reslās khere.

O Buraj, o kolaver amal, avilās khere sar kana khanċ na sas.

Nakhlās jekh dēs, duj thaj i rromni thaj o ċhavo e Ionosqe len te pučhen, te roden les tha’ *khanċesqe*. O Buraj na thaj na, ċi dikhlās les, ċi žanel lesθar .

But vaxt pala’ kodoja o ċhavo e Ionosqo phirdās rovindoj te rodel pesqe dades tha’ ċi maj arakhlās les, niċ šundās khanċ lesθar.

Kadja, nakhlās o milaj, o ivend thaj, dikh, o berś. O kolaver amal, o Buraj vazdāsas pesqe jekh šukar kher, kindāsas gurunvā thaj lače grasta, nevo vurdon thaj lokhes areslās jekh barvalo manuś anθ-o gav.

E roma dikhenas tha’ godīsarenas ke vov si lačo butārno, kerel butī savorro dēs thaj kodolesqe si les vi love. Konik ċi žanelas sar ke rāti rătăθar les ċi maj sas les līndri. Sar phandelas e jakha, delas suno jekh baro ruv *strafinale* jakhença savo rodelas te mudarel les.

Gelas o Buraj bute drabarnănthe, e rašajenthe, k-i khangeri, tha' kadale zungale sunesθar ċi *xastralas*.

Jekhe beršesθe, pal' kadala bută, jekhe barediveseθe, k-e Devlesqo Ućaripen, kana savorre rroma kidenas pen khethanes anθ-jekh perutno gav te keren baro khelipen, vakărimata, te gilaben te bašaven, telărdăs vi o Buraj anθ-o vurdon maj bute rromenća.

Avri, sas milaj, tato, jekh rrom phenel:

- Te zas p-o drom anθar o veś, ke si *ućhal*, zanav me jekh dromorro laćho, ke p-o baro drom aresas maj phares, thaj nić ċl grasta ċi maj aśtin tatipnasθar.

Žan so žan, tha' o Buraj ċi maj delas duma khanć. Jekh p-averesθe, p-o maśkar e veśesqo, ka-e *dromorrenqo truśul*, xutel e vurdonesθar jekh truj.

Den pen tele e rroma te laćharen o vurdon, tha' aćhen thanesθe sar e *barresqe kile*: anglal lenθe jekh ruv, baro sar jekh guruvorro, thaj vi maj but lesqe jakha dudale sas sar i jag.

Sas but rroma zorale thaj, butivar, bidaraqe, tha' akana ċi aśtinasi nić te maj ankalaven jekh lav. O ruv avilăs paś o Buraj, dikhlăs lesθe xanci thaj kerdăs pes bidikhlo.

Kana aviline penqe zorăθe, e rroma kerdine penqe truśul; thaj vi maj but, kana dikhline karing o Buraj, savesqe vasta sasas melale ratesθar bi te avel ċhindo vaj malavdo.

Atòska, o Buraj, izdraindo, phendăs e rromenqe sar jekhe berseća palal, korădo e somnakutne lovenθar, lăs len thaj naślăs bi te maj azukărel pesqe amales. Ćăcipnasθe, ke vi vov inklistăs phares anθar o veś, tha' ċi maj dikhlăs palal vi palal o Iòno.

E rroma, palal lenqi kris, mukhle vi les anθ-o veś thaj konik ċi maj vakărdăs leća *nivar*.

Palal xanci vaxt, o Buraj telărdas anθar o gav, kaj konik ċi zanel kaj vov gelo. Vi adēs o dromorro anθar o veś si *anavime* "e ruvesqo dromorro" thaj vov anel amenqe godi ke nivar ċi trebui te bikinas amare amalen, pal' sar phenen e phure, kadava *bezex* si maj baro sar si o meripen.

(Palal o *Žufter Borkoj*)

LAVA MAŚKAR E LAVA...

angaravdăsas - garavdăsas

mandin - jekh garavdo barvalipen

armandine - save sas armandine, drabarde

daravno - savo daravel tut

khine - phagerde, ċhinde

zinzon pen - zinzăren pen, bešen zinzărde

aćhen bimujesqo - na maj phenen khanć

ito - sig

zlaga - ćenă

khanćesqe - bi resipnasqo

strafinale - dudale, sar i jag

xastralas - skăpisarelas

ućhal - o than kaj na marel o kham

dromorrenqo truśul - o than kaj malaven pen maj but droma

barresqe kile - barresqe tîle, xamba, stùbură

atòska - atùnć

nivar - nićvar

anavime - anavărde

bezex - doś

PUÇHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e bipringarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanen!
4. Kasθar si o vakāripen anθa kadava klasaqo kotor?
5. So aśunde e duj amala?
6. Kaj gele anθ-jekh dēs e duj amala?
7. So arakhle von?
8. So sas anθ-o moxton?
9. Kon amboldās pes khere?
10. Kon rodelas e Ionos?
11. So kerdās o Buraj maj palal?
12. So godīsarenas e rroma e Burajesθar?
13. So dikhelas anθ-o suno o Buraj?
14. Kaj gele maj but rroma ka-e Devlesqo Ućaripen?
15. Kaθar gele von anθ-o perutno gav?
16. So dikhle von anθ-o veś?
17. So kerde e rroma palal lenqi kris?
18. So kerdās o Buraj maj palal?
19. Soća godīsaren tumen ke sas dośalo o Buraj?
20. So siklōvipen šaj cirdas anθar kadava tèksto?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I NAVNI / O SUBSTANTIVO

Ɩi akana, ame siklilām e substantivosqe fōrme ka-o Nominatīvo thaj ka-o Akuzatīvo. Akana ame siklōvasa e substantivosqe fōrme ka-o Genitīvo.

O kēzo genitīvo e murśikane navnānqo

Misala / Eksēmplurā:

- Vi adēs o dromorro anθar o veś si anavime “*e ruvesqo* dromorro”
Kasqo dromorro? - *e ruvesqo*
- *E amalesqi* daj si nasvali.
Kasqi daj si nasvali? - *e amalesqi*
- *E phralesqe* gada si uže.
Kasqe gada si uže? - *e phralesqe*
- *E phuresqe* dūme si gudle.
Kasqe dūme si gudle? - *e phuresqe*

E navnā *e ruvesqo*, *e amalesqi*, *e phralesqe*, *e phuresqe* si murśikane navnā ka-o **kēzo genitīvo**. Von ambolden ka-e pućhimata: *kasqo? kasqi? kasqe? kasqe?*

E muršikane navnă si len ka-o genitîvo e agorimata:

a) **Vaş o jekhipen:**

- **-(es)qo:** kana i navni savi si ka-o genitîvo (jekhipen) beşel paşal aver muršikani navni ka-o jekhipen (e čhavesqo dand)
- **-(es)qi:** kana i navni savi si ka-o genitîvo (jekhipen) beşel paşal aver zuvlikani navni ka-o jekhipen (e čhavesqi phen)
- **-(es)qe:** kana i navni savi si ka-o genitîvo (jekhipen) beşel paşal aver muršikani navni ka-o butipen (e čhavesqe danda)
- **-(es)qe:** kana i navni savi si ka-o genitîvo (jekhipen) beşel paşal aver zuvlikani navni ka-o butipen (e čhavesqe phenă)

b) **Vaş o butipen:**

- **-(en)qo:** kana i navni savi si ka-o genitîvo (butipen) beşel paşal aver muršikani navni ka-o jekhipen (e čhavenqo dad)
- **-(en)qi:** kana i navni savi si ka-o genitîvo (butipen) beşel paşal aver zuvlikani navni ka-o jekhipen (e čhavenqi daj)
- **-(en)qe:** kana i navni savi si ka-o genitîvo (butipen) beşel paşal aver muršikani navni ka-o butipen (e čhavenqe dada)
- **-(en)qe:** kana i navni savi si ka-o genitîvo (butipen) beşel paşal aver zuvlikani navni ka-o butipen (e čhavenqe daja)

1. Vaş e živdisarde muršikane navnă o genitîvo kerel pes, tovindož e agorimata **-qo, -qi, -qe, -qe** ka-i fôrma kaθar o akuzatîvo:

O pučhipen	O kèzo	O jekhipen	O butipen
kas?	Nominatîvo	o rrom	e / le rroma
		o raj	e / le raja
kas?	Akuzatîvo	e rromes	e / le rromen
		e rajes	e / le rajen
kasqo? kasqi? kasqe? kasqe?	Genitîvo	e rromesqo	e rromenqo
		e rromesqi	e rromenqi
		e rromesqe	e rromenqe
		e rromesqe	e rromenqe
		e rajesqo	e rajenqo
		e rajesqi	e rajenqi
		e rajesqe	e rajenqe
		e rajesqe	e rajenqe

2. Vaś e bizivdisarde murśikane navnă o genitîvo kerel pes, tovindoĵ i tĕma **-es** - vaś o jekhipen, thaj **-en** - vaś o butipen thaj, maj dur, e agorimata e genitivosqe **-qo**, **-qi**, **-qe**, **-qe**:

O pučhipen	O kĕzo	O jekhipen	O butipen
so?	Nominatîvo	o manro	e / le manre
		o vast	e / le vasta
so?	Akuzatîvo	o manro	e / le manre
		o vast	e / le vasta
sosqo? sosqi? sosqe? sosqe?	Genitîvo	e manresqo	e manrenqo
		e manresqi	e manrenqi
		e manresqe	e manrenqe
		e manresqe	e manrenqe
		e vastesqo	e vastenqo
		e vastesqi	e vastenqi
		e vastesqe	e vastenqe
		e vastesqe	e vastenqe

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Roden anθ-o tĕksto “E ruvesqo dromorro” e murśikane navnă thaj thon len ka-o kĕzo genitîvo!
2. Thon e dine kathe murśikane navnă ka-e kĕzură nominatîvo, akuzatîvo vi genitîvo: phral, phiko, sap, rrom, gono, gav, vast, kolin, manro, manuś!
3. Thon e trebutne fôrme anθa o telutno tabĕlo:

O kĕzo	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
Nominatîvo	o mas				o raj	
Akuzatîvo		e/ le masa	e dades	daden		e rajen
Genitîvo		e/ le masenqo				
					e rajesqi	
	e masesqe					
			e dadesqe			

4. So zanen tume palal / anθar e ruva?

O PHAKHVA3VALO THAJ I KURUNG

Jekh *phakhvazvalo* xurālas opral jekh bakrānqo *čhund*. Vov kamelas te ćorel jekh bakrorro. E bakre xanas ćar. Anθar jekh, o phakhvazvalo *telārdās* anθar e ćerosqo ućipen *vòrta* karing jekhe bakrorresθe. Xudās les punrenθar thaj gelo leça.

Jekh *kurung*, savi dikhlās so kerdās o phakhvazvalo, godīsardās so si lokhes te ćorel vi voj jekhe bakrorres. I kurung *telārdās* vi voj zorales anθar e ćerosqo ućipen *vòrta* opral jekhe bakrorresθe. Nùmaj, kana te vazdel e bakrorres opre, voj aćhili e śereça anθ-e bakrorresqo *poštín*, kadā so voj n-aśtisardās te xurāl kothar.

O bakrāri, kana dikhlās la kurunga anθ-e barkrōrresqo poštínōrro, xudās la thaj čhindās laqe phaka. Palal kodoja, dinās la pesqe čhavenqe te khelen pen laça. E čhavorre, lošale, pućhle e dades:

- Dadea, savo si o anav kadaja ćiriklāqo?

- Akana jekh ćaso, amboldel o bakrāri, voj patāndās so si phakhvazvalo, tha' akana si te del pesqi sāma so si nùmaj jekh ćorrōrri kurung.

Kana e čhavorre śunde so phendās o dad, line te asan.

(Palal o *Esòp*)

Anglal te keres vareso, k-aśti te na keres tut asaipnasθar, ingin tire zorā.

LAVA MAŠKAR E LAVA...

phakhvazvalo - o vùlturos

čhund - maj but bakre, jekh kidimos
bakrenqo

telārdās - gelās, gelo

vòrta - sa anglal, dirèkt

kurung - korāngos, jekh kali ćirikli

poštín - e bakrorresqe bala

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kasθar si o vakāripen anθar kadava klasaço kotor?
5. So kerelas o phakvazvalo?
6. So ćordās vov?
7. So kerdās i kurung?
8. Kon astardās la kurunga?
9. So kerdās o bakrāri la kurungaça?
10. So phendās o dad pesqe ćhavorrenqe?
11. So siklōvipen šaj cirdas anθar kadava tèksto?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I NAVNI / O SUBSTANTIVO

O KÈZO GENITIVO

Anθ-o anglutno klasaço kotor siklilām o kèzo genitivo vaś e murśikane navnā. Akana siklōvas palal o kèzo genitivo vaś e zuvlikane navnā.

O kèzo genitivo e zuvlikane navnānço

Misala/Ekèmplurā:

- “- Dadea, savo si o anav kadaja *ćiriklāço*?”

Kasqo anav? - e *ćiriklāço*

- *E phenāqi* cōxa si loli.

Kasqi cōxa si loli? - e *phenāqi*

- *E bibāqe* gada si uže.

Kasqe gada si uže? - e *bibāqe*

- *E raklāqe* luludā si parne.

Kasqe luludā si parne? - e *raklāqe*

E navnā e *ćiriklāço*, e *phenāqi*, e *bibāqe*, e *raklāqe* si zuvlikane navnā ka-o **kèzo genitivo**. Von ambolden ka-e pučhimata: *kasqo?* *kasqi?* *kasqe?* *kasqe?*

E zuvlikane navnā si len ka-o genitivo e agorimata:

a) Vaś o jekhipen:

- **-(a/ā)qo**: kana i navni, savi si ka-o genitivo (jekhipen), beśel pašal aver murśikani navni ka-o jekhipen (e ćhajaço gad)
- **-(a/ā)qi**: kana i navni, savi si ka-o genitivo (jekhipen), beśel pašal aver zuvlikani navni ka-o jekhipen (e ćhajaqi phen)
- **-(a/ā)qe**: kana i navni, savi si ka-o genitivo (jekhipen), beśel pašal aver murśikani navni ka-o butipen (e ćhajaqe gada)
- **-(a/ā)qe**: kana i navni, savi si ka-o genitivo (jekhipen), beśel pašal aver zuvlikani navni ka-o butipen (e ćhajaqe phenā)

b) Vaš o butipen:

- **-(an/ăn)qo/ -(en/ăn)qo/:** kana i navni, savi si ka-o genitìvo (butipen), bešel pašal aver muršikani navni ka-o jekhipen (e čhaj^{an}qo dad[e čhaj^{en}qo dad])
- **-(an/ăn)qi/ -(en/ăn)qi:** kana i navni, savi si ka-o genitìvo (butipen), bešel pašal aver zuvlikani navni ka-o jekhipen (e čhaj^{an}qi daj[e čhaj^{en}qi daj])
- **-(an/ăn)qe/ -(en/ăn)qe:** kana i navni, savi si ka-o genitìvo (butipen), bešel pašal aver muršikani navni ka-o butipen (e čhaj^{an}qe dada[e čhaj^{en}qe dada])
- **-(an/ăn)qe/ -(en/ăn)qe:** kana i navni, savi si ka-o genitìvo (butipen), bešel pašal aver zuvlikani navni ka-o butipen (e čhaj^{an}qe daja[e čhaj^{en}qe daja])

1. Vaš e zivdisarde zuvlikane navnă o genitìvo kerel pes, tovindoj e agorimata **-qo, -qi,- qe, -qe** ka-i fôrma kaθar o akuzatìvo:

O pučhipen	O kèzo	O jekhipen	O butipen
kas?	Nominatìvo	i rakli	e / le raklă
		i daj	i daja
kas?	Akuzatìvo	e raklă	e / le raklăn
		e daja	i dajan
kasqo? kasqi? kasqe? kasqe?	Genitìvo	e raklăqo	e raklănqo
		e raklăqi	e raklănqi
		e raklăqe	e raklănqe
		e raklăqe	e raklănqe
		e dajaqo	e dajanqo
		e dajaqi	e dajanqi
		e dajaqe	e dajanqe
		e dajaqe	e dajanqe

2. Vaš e bizivdisarde muršikane navnă o genitìvo kerel pes, tovindoj i tēma **-a/ă - vaš o jekhipen thaj -an/ăn/ -en/ăn -vaš o butipen thaj e agorimata e genitivosqe -qo, -qi,- qe, -qe:**

O pučhipen	O kèzo	O jekhipen	O butipen
so?	Nominatìvo	i rroj	e / le rroja
		i phuv	e / le phuva/phuvă
so?	Akuzatìvo	i rroj	e / le rroja
		i phuv	e / le phuva/phuvă
sosqo? sosqi? sosqe? sosqe?	Genitìvo	e rrojaqo	e rrojanqo [rrojenqo]
		e rrojaqi	e rrojanqi [rrojenqi]
		e rrojaqe	e rrojanqe [rrojenqe]
		e rrojaqe	e rrojanqe [rrojenqe]
		e phuvăqo	e phuvănqo [phuvănqo]
		e phuvăqi	e phuvănqi [phuvănqi]
		e phuvăqe	e phuvănqe [phuvănqe]
		e phuvăqe	e phuvănqe [phuvănqe]

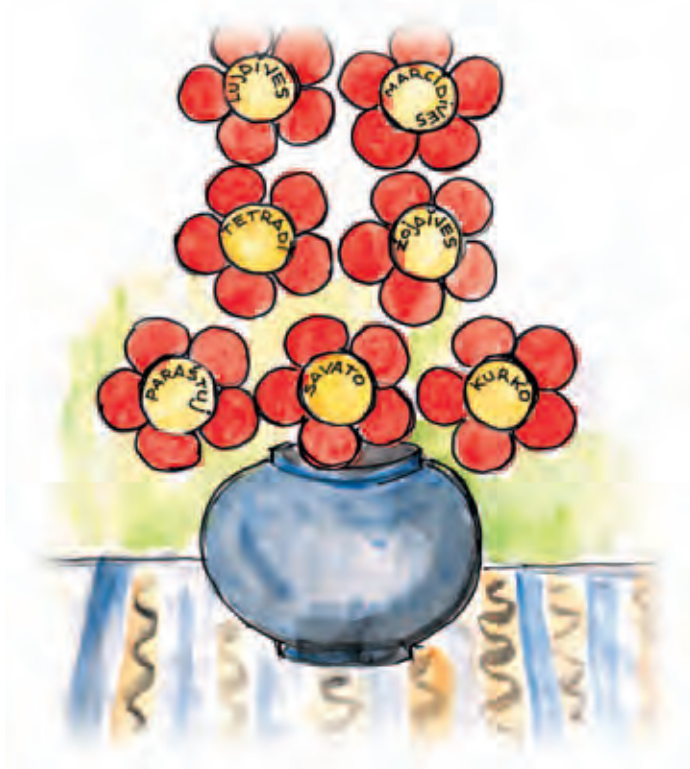
SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Roden anθ-o tøksto “O phakhva3valo tahj i kurung” e zuvlikane navnā thaj thon len ka-o kèzo genitìvo!
2. Thon kadala zuvlikane navnā ka-e kèzurā nominatìvo, akuzatìvo thaj genitìvo: dori, luludī, baj, bakri, roj, sasuj, mol, bokh, grastni, famìlia.
3. Thon e trebutne fòrme anθa o telutno tabèlo:

O kèzo	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
Nominatìvo	i buzni					
Akuzatìvo		e/ le buznan			e raklāe	raklān
Genitìvo			e dajaqo			
	e buznaqi			e/ le dajanqi		
		e/le buznanqe				

4. So 3anen tume palal / anθar e bakrā?

O KURKO

Efta luludă,
Efta phenă vi phrala
Sode kames *te mapines* len.
Sar si jekh si vi kolaver.
Nić maj tikni vaj tikno
Nić maj ući vaj ućo
Anθar i bar kana kides len
Inklel tuqe anglal o Lujďives.
Dikhlōl pala' lesθe o Marcidives.

Sigărel les i Tetradi,
Inkalavel o šero maj palal,
Aver luludi, o Žojďives.
I Paraštuj palal bešel
Maj palal aver ďives: o Sàvato.
O kurko, anθ-o baro našipen,
Gătisardăs pes baredivesesθar
Thaj i bar, savi barărel len,
O Kurko akharel pes.
(Lini anθar i rivista *Rromane ćerxenōrră* vi adaptisardi)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

te mapines - te dikhes sode si bare

gătisardăs - anglalkerel, khonzărel

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e bipringarde lava!
3. Ambolden o tèksto gažikanes!
4. Sar si e luludă?
5. Sar akharel le luludăn?
6. Sar akharel i bar anθ-i savi barōn e efta luludă?
7. Vaś so khonzărel pes o kurko?
8. Siklōven i poezia!

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I PAŠNAVNI / O ADŽEKTIVO

Palal sar dikhlām anθa kolaver anglutne klasaqe kotora, i pašnavni šaj te avel:

I. E tipikane rromane pašnavnā / adžektivurā:

- E *buxle* pašnavnā: lačo, kalo, parno th.a.
- E *tang* pašnavnā: šukar, nasul, godāver th.a.

II. E gazikane pašnavnā / adžektivurā:

- E *pašbuxle* pašnavnā: zèleno, žilto, lūngo th.a.
- E *tang* pašnavnā: bordo, gri th.a.

1. E pašnavnā prezentisarde maj opre si ka-o **kèzo nominatìvo**. Von ačhen anglal o substantivo / i navni thaj si len o ling e navnāngo pašal save bešen.

O kèzo	O jekhipen		O butipen	
	O muršikano ling	O žuvlikano ling	O muršikano ling	O žuvlikano ling
Nominatìvo	o lačo manuś	i lači čhaj	e lače manuśa	e lače čhaja
	o šukar lil	i šukar luludī	e šukar lila	e šukar luludā
	o zèleno rukh	i zèleno patrin	e zèlena rukha	e zèlena patrinā
	o gri grast	i gri šošojni	e gri grasta	e gri šošojnā

2. E pašnavnā ka-o **kèzo akuzatìvo**

E pašnavnā ka-o akuzatìvo šaj te avel len kasave fòrme:

a) E tipikane rromane pašnavnā te / kana bešen pašal jekh *živdisardi navni*, lien ka-o akuzatìvo (jekhipen thaj butipen) o agoripen **-e**:

O pučhipen	O kèzo	O muršikano ling	
		O jekhipen	O butipen
o kon?	Nominatìvo	o parno grast	e parne grasta
		o godāver siklōvno	e godāver siklōvne
kas?	Akuzatìvo	e parne grastes	e parne grasten
		e godāvere siklōvnes	e godāvere siklōvnen

b) E tipikane rromane pašnavnā te / kana bešen pašal jekh *bživdisardi navni* si len ka-o akuzatìvo (jekhipen thaj butipen) e fòrme kaθar o nominatìvo:

O pučhipen	O kèzo	O muršikano ling	
		O jekhipen	O butipen
so?	Nominatìvo	o tikno vurdon	e tikne vurdona
		o kuć lil	e kuć lila
so?	Akuzatìvo	o tikno vurdon	e tikne vurdona
		o kuć lil	e kuć lila

c) *E gazikane pašnavnă te / kana bešen pašal jekh živdisardi navni xuden ka-o akuzatîvo (jekhipen thaj butipen) o agoripen -ne:*

O pučhipen	O kèzo	O muršikano ling	
		O jekhipen	O butipen
kon?	Nominatîvo	o žilto žukel	e žilta žukela
		o dîlgo sap	e dîlga sapa
kon?	Akuzatîvo	e žiltone žukeles	e žiltone žukelen
		e dîlgone sapes	e dîlgone sapen

d) *E gazikane pašnavnă te / kana bešen pašal jekh bizivdisardi navni si len ka-o akuzatîvo (jekhipen thaj butipen) e fôrme kaθar o nominatîvo:*

O pučhipen	O kèzo	O muršikano ling	
		O jekhipen	O butipen
so?	Nominatîvo	o zèleno gad	e zèlena gada
		o lûngo drom	e lûnga(lûngi, lûnži) droma
so?	Akuzatîvo	o zèleno gad	e zèlena gada
		o lûngo drom	e lûnga(lûngi, lûnži) droma

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Thon e dine kathe navnă ka-e kèzură nominatîvo, akuzatîvo thaj genitîvo: amal, bakro, drom, grastni, xer, ilo, kurko, kaxni.
2. Thon e avutne sintăgme ka-e kèzură nominatîvo, akuzatîvo thaj genitîvo: o thulo balo, o kalo manro, o şukar grast, o žilto kher.
3. Thon e trebutne fôrme anθ-o telutno tabèlo!

O kèzo	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
Nominatîvo	o baro gav			e şukar phrala
Akuzatîvo		e/le bare gava	e şukare phrales	
Genitîvo	e bare gavesqo			
				e şukare phralenqi
	e bare gavenqe			

3ANENAS KE...?

- I rivista “Rromane érxenörră” sas avridini kaj i Bari Băja / Baia Mare, telal i koordinăcia e siklărnăqi vaş i rromani čhib, i Loredăna Mihaly?
- Kadaja rivista anderărel vi poezie thaj e čhavenqe kerimata?

O KOSTİKĂ BĂCĂLAN (b. 1948)

O Kostikă Băcălan, rromano folkloristă thaj etnològo, si biando and-o berś 1948, ka-o 24 jùnio, anθ-o gav Kîmpuri-Surdûk, o žudêco Hunedoàra.

Lesqo dad sas jekh kovać kaj na žanelas lil thaj lesqi dej sas butărni ka-i phuv. Penqe ćhavorres dine les ka-i škòla. Le gaxe, kaj avenas lesθe, ka-o dad, butăça, pućhenas les: “Sosqe na sikaves le ćhavorres te kerel butĩ e sastreça, Ròmane?”. Vov phenelas lenqe: “Murro ćhavo na aresela te

likhărel sastra, sar manθe!”

Sode sas ćhavorro, tholas kan k-ěl paramića, kaj motholas lesqe pesqi màmi, i Băla. Vov žalas ka-e sa folklorikane bută anθar o gav: krenas i Moroleuka anglal i Patradĩ, phirenas la ćerxanăça (le Irozeņa), la kolindaça (“la dubaça”) th.a. O Kostikă, anθ-e sa kadă vrămă, kidăs rumunikano thaj rromano folklòro thaj kerdăs les prinžardo anθ-ěl but thana.

Palal so agorisardăs E Filologiaqi Fakulteta ka-o Kluž-Napòka, anθ-o berś 1974 la tezaça *Colindatul cu duba în satul Almaș Săliște* [O phiravipen e dubaça anθ-o gav Almăș-Săliște], o Kostikă Băcălan areslo siklărno francuzikane ćhibăqo, thaj kerdăs butĩ ka-e star gavutne škole pašal lesqo gav.

Anθ-o berś 1999, aresel inspèktoro vaś i rromani ćhib anθa o žudêco Hunedoara, kaj thol sa pesqi zor vaś e rromenqi edukăcia.

Anθa-o berś 2002, inklisto lesqo jekhto lil, *Rromane taxtaja/ Nestemate din folclorul rromilor*, anθ-o fòros Kluž-Napòka, telal o rakhipen e universitarone siklărnesqo, o Geòrge Sărău. Kadava lil si xramosardo duje ćhiběnθe; kathar si ankalavdino o təksto *I kolinda*.

O dujto lil, sa duje ćhiběnθe, kaj na-i ankalavdino ži akana, bućhol *O dės thaj i răt/ Întuneric și lumină*. Kothar sas lino o təksto: “Le muleça p-o grast”, bută so si ćaće, *păcime* lesqe dadesθar anθ-o Dujto Marimos.

O Kostikă Băcălan, jekh rrom kaj barilo maşkar le gaxe, aćhilo adės jekh kòrkorro rrom kaj del duma rromanes anθe pesqo gav, thaj na bisterdăs kaθar telărdăs. Lesqo dĩ si sa o vaxt karing le roma.

PUĆHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Prinžaren tume vi aver xramosarne, aver rromane lilarne vaj poètură?
2. Si tumen, anθ-e tumare familie, phure manuśa? Sar si von?

Kolinda

Ušten, ušten, mo, rromalen,
 Te dikhën so çi dikhlân:
 E Marîa *telârdăs*,
 Se o fôro voj phirdăs
 Thaj *lâkâšo* çi-arakhlăs.
 Nûma-ëk *grâždo* zungalo,
 zungalo thaj šîlalo,
 K-o agor le gavesqo.
 Kana othe arëslăs,
 Îto-nthe-l cănga pelăs
 Thaj le Isusos kërdăs.
 (palal o *Kostikă Băcălan*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

păcîme - nakhavde
telârdăs - gelăs

lâkâšo - o than kaj bešen aj soven e manuša
grâždo - o than kaj bešen ël živutre

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazïkanes!
4. Kaj gelăs i Marîa?
5. So arakhlăs voj?
6. Kas biandăs voj?
7. So barodïves si kana kerdilăs o Isus.
8. Keren jekh xramsosaripen palal e Ivendesqe Baredïvesa!

TE SIKLŎVAS KHETHANES!

I PAŠNAVNI / O ADŽEKTIVO

E pašnavne avile anθar e navnă.

Kadala pašnavnă aven anθar e navnănqi fôrma kaθar o genitïvo. Kadala pašnavnă phiraven pen sar e buxle pašnavnă.

Eksèmplură / misala:

O kèzo	Jekhipen	Butipen
Nominatìvo	o barr	e barra
Genitìvo	e barresqo	e barrenqo
	e barresqi	e barrenqi
	e barresqe	e barrenqe
	e barresqe	e barrenqe

Savorre genitivosqe fòrme e navnăqe *barr* (ka-o jekhipen thaj ka-o butipen) si na nùmaj navnă, von si vi pašnavnă, atùnc kana bešen pašal aver navni.

Eksemplură / misala:

- e *manúsesqo* vast, e *manúsesqo* kher, e *kheresqo* sap, e *kheresqe* sapa, e *manúsesqe* phova, e *thagaresqi* rakhi, e *manúsesqi* godĩ, e *barresqi* khangeri, e *thagaresqi* godĩ, e *chavesqo* phral th.a.

E alava *manúsesqo*, *kheresqo*, *kheresqe*, *manúsesqe*, *thagaresqi*, *manúsesqi*, *barresqi* thaj *chavesqo* si pašnavnă avile anθar e navnă. Kadala pasnavnă si len ka-o akuzatìvo thaj ka-o genitìvo e fòrme save si vi kaj kolaver pašnavnă. Von xuden o agoripen **-e**.

Eksemplură / misala:

O kèzo	Jekhipen	Butipen
Nominatìvo	e kheresqo sap	e kheresqe sapa
Akuzatìvo	e kheresqe sapes	e kheresqe sopen
Genitìvo	e kheresqe sapesqo	e kheresqe sopenqo
	e kheresqe sapesqi	e kheresqe sopenqi
	e kheresqe sapesqe	e kheresqe sopenqe
	e kheresqe sapesqe	e kheresqe sopenqe

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Keren pašnavnă kaθar e navnă dine kathe, thovindoj len ka-o genitìvo: avlin, ćar, daj, gono, len, pani, rroj, thagar!
2. Alosaren po pan3 misala vaś e murśikane navnă agorisarde anθ-i *vokàla -o*, anθ-*jekh konsonànta*, anθ-*i paskonsonànta j* thaj keren pasnavnă anθar lenθe, thovindoj len ka-o kèzo genitìvo!
3. Thon e arakhle murśikane navnă ka-o opralutno klasaqi butĩ ka-e kèzură nominatìvo, akuzatìvo thaj genitìvo, vi k-a jekhipen, vi k-o butipen!

MIRRI CËRXEN

Manglem Devlesθar jekh luludī,
Dinās manqe jekh bar.

Manglem Devlesθar jekh ilo,
Thaj dinās manqe jekh kher.

Manglem Devlesθar godāveripen
Thaj dinās manqe jekh pāpos.

Manglem Devlesθar zor,
Thaj vov kerdās man baro.

Me žanav ke anθar sa so me mangava
Žutisarela man mirri *ćerxen*
Savi dikhel opral manθe aj arakhel man!

(Lini vi adaptisardi anθar i rivista *Rromane
ćerxenōrră*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

žutisarela - vastdela, dela vast
ćerxen - *ćerxan*, *cerxaj*

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. So manglās o čhavo / i čhaj e Devlesθar?
5. Kon žutisarela e čhaves / e čhaja?
6. Tut si tut jekh cerxan?
7. Kaj si voj?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I SARNAVNI / O PRONŌMBRO

I sarnavni si e vakāripnasqi rig kaj inkerel o than jekhe navnāqo.

1. I ženutni sarnavni ka-o nominatīvo

Eksēmplurā / misala:

- “Manglem Devlesθar zor, / Thaj vov kerdās man baro.”
- “Me zanav ke anθar sa so *me* mangava...”

Anθ-jekhtho misal, o alav vov inkerel o than e navnāqo *Del*. Kadava alav si ženutni sarnavni.

Anθ-o dujto misal, o alav *me* inkerel o than e navnāqo *čhavo* / *čhaj*.

I ženutni sarnavni ka-o nominatīvo amboldel ka-o pučhipen: *kon*?

Aver ženutne sarnavnā ka-o nominatīvo: me, tu, vov, voj, ame, tume, von.

O gin	O ženo	I ženutni sarnavni
Jekhipen	o I-to	me
	o II-to	tu
	o III-to muršikano	vov
	o III-to zuvlikano	voj
Butipen	o I-to	ame
	o II-to	tume
	o III-to	von

2. I ženutni sarnavni ka-o akuzatīvo

Eksēmplurā / misala:

- “Manglem Devlesθar zor, / Thaj vov kerdās *man* baro.”
- O dad siklārel *amen* šukar butā.

Anθ-jekhtho misal, o alav *man* inkerel o than e navnāqo *čhavo* / *čhaj* thaj amboldel ka-o pučhipen *kas*?

Anθ-o dujto misal, o alav *amen* inkerel o than e navnāqo *čhave* / *čhaja* thaj amboldel vi vov ka-o pučhipen *kas*?

E alava *man* thaj *amen* si ženutne sarnavnā ka-o kēzo akuzatīvo.

Aver ženutne sarnavnā ka-o akuzatīvo: man, tut, les, la, amen, tumen, len.

O gin	O ženo	I ženutni sarnavni
Jekhipen	o I-to	man
	o II-to	tut
	o III-to muršikano	les
	o III-to zuvlikano	la (vaj : lan)
Butipen	o I-to	amen
	o II-to	tumen
	o III-to	len

Te lias godăthe!

I zenutni sarnavni vaś o jekhto thaj o dujto zeno, ka-o butipen, xramosarel pes ka-o nominatìvo *ame*, *tume* thaj *amen*, *tumen* vaś ka-o akuzatìvo.

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Roden anθa o tèksto “Mirri ćerxen” e zenutne sarnavnă ka-o nominatìvo thaj o akuzatìvo!
2. Thon anθ-e navnănqo than, anθar kadala propozìcie, e trebutne fòrme e zenutne sarnavnăqe, ka-o nominatìvo vaj o akuzatìvo:
 - *E ćhave* gele školaθe.
 - *Le Ionos* si les duj lila, trin śtartorre thaj jekh angarno.
 - *I Krìna* phenel jekh paramìci.
 - *E ćhaja* 3an školaθe.
 - *O Bòbi* kerel butĩ p-i vazì.
3. Kana dikhes kadala ćerxenă, kaj xurăl tiri godĩ? So dikhes tu?

E ČHAVESQE XAKAJA

Šundem kä si man *biginde xakaja*,
Tha' me som tikno thaj na šaj te *xačarav* len.
Si man o xakaj te živav, te dikhav suno,
Si man o xakaj te khelav man, te *zilabav* vi te khelav.

Maj žanav kä vaš manqe votisardās pes jekh lègia
Kanikasθar vi ničkana te na avav kušlo,
Europažo čhavo sikavel pes kē avav
Tha' vaš kadaja me so kampil te žanav?

Na thovav manqe pučhimata, k-akana avel mirri daj
Thaj savorre *lämurinen* pen sar si.
Kadä si sa o vaxt kana na xatārav vareso,
E but lačhipnaça thaj ažukāripnaça, phenel manqe voj.

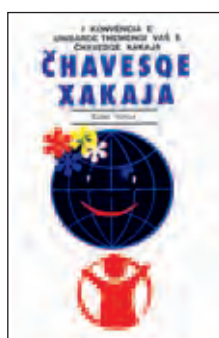
(Lini anθar i rivista *Rromane čerxenōrrā*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

biginde - save na šaj aven ginde
xakaja - so šaj te keras bi te pokinas,
čaćimata

xačarav - xatārav
zilabav - gilabav, dīlabav
lämurinen - dudaren

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e bipringarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. So xakaja si le čhaves?
5. Kasqo čhavo sikavel pes ke avela o čhavo?
6. Sosθar na thol pesqe o čhavo pučhimata?
7. Tut so xakaja si tut?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I SARNAVNI / O PRONŌMBRO

1. I **ženutni sarnavni ka-o nominatīvo** utilizisarel / labārel pes kana keras jekhe verbosqi konžugàcia (kana thas les k-ēl vaxta):

- *Me* xramosarav jekh lil.
- *Tu* zas tire paposθe anθ-o gav.
- *Vov* kinel kale thaj gudle drakha.
- *Voj* si jekh kanutni čhaj.
- *Ame* bikinas šukar luludă.
- *Tume* sen lošale so avilās tumaro dad.
- *Von* kamen te zan anθ-o fòros.

2. I **ženutni sarnavni ka-o akuzatīvo** labārel / utilizisarel pes kana sikavel pes o theripen / i posèsia.

- *Man si man* jekh zoralo thaj kalo grast.
- *Tut si tut* but lila paramičenča.
- *Les si les* trin čhaja thaj duj čhave.
- *La si la* kale vi dīlga bala.
- *Amen si amen* jekh tikno vi užo kher.
- *Tumen si tumen* neve, thaj melale gada.
- *Len si len* trin štartore thaj duj angarne.

Palal sar dikhlām, anθ-ēl misala save sas dine maj opre, i posèsia si kerdi: **anθar i fòrma kaθar** o akuzatīvo e ženutne sarnavnānqo, i kernavni “si” thaj k-o agor anθar i fòrma kaθar o akuzatīvo e ženutne sarnavnānqo.

O gin	O ženo	I ženutni sarnavni ka-o akuzatīvo	E verbosqi fòrma “si”	I ženutni sarnavni ka-o akuzatīvo
Jekhipen	o I-to	man	si	man
	o II-to	tut	si	tut
	o III-to muršikano	les	si	les
	o III-to žuvlikano	la(n)	si	la(n)

Butipen	o I-to	amen	si	amen
	o II-to	tumen	si	tumen
	o III-to	len	si	len

Te lias godăthe!

Kaj te sikavas o theripen / i posësia, i jekhto fôrma e zenutne sarnavnăqi šaj te mukhas la rigaŋe, šaj te sikavas bi laqo o theripen / i posësia: **si man, si tut, si les, si la, si amen, si tumen, si len.**

3. I zenutni sarnavni ka-o dativo sikavel kasqe keras vareso.

Eksèmplură / misala:

- Na thovav *manqe* pučhimata, k-akana avel mirri daj.
 - E but lačhipnaça thaj ažuķăripnaça, phenel *manqe* voj.
- E alava *manqe* anŋar e duj misala dine maj opre sikaven kasqe na kerel pes vareso vaj phenel pes. Von si zenutne sarnavnă anŋ-o kèzo dativo.

O gin	O zeno	I zenutni sarnavni ka-o dativo
Jekhipen	o I-to	manqe
	o II-to	tuqe
	o III-to muršikano	lesqe
	o III-to zuvlikano	laqe
Butipen	o I-to	amenqe
	o II-to	tumenqe
	o III-to	lenqe

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Arakhen anŋa o tøksto “E čhavesqe xakaja” e zenutne sarnavnă ka-o kèzo nominativo, akuzativo thaj dativo!
2. Thon i zenutni sarnavni ka-e kèzură: nominativo, akuzativo thaj dativo!
3. Keren o phandlipen maškar i zenutni sarnavni thaj i kernavni / o vërbo:

me	kamen
tu	kamas
vov/voj	kamav
ame	kames
tume	kamen
von	kamel

4. Thon anŋ-ël čuće thana e lačhe fôrme e zenutne sarnavnăŋqe, ka-o akuzativo:

- Man si duj phrala thaj duj phenă.
- Tut si jekh phen thaj trin phrala.
- si les jekh lačho pàpos.
- La si jekh bibi thaj jekh màmi.
- si amen duj zorale, kale thaj šukar grasta.
- si tumen lole phabaja.
- Len si but amala.

MIRRI DAJ

Avilă o *pašmilaj*,
Akana si *trintonaj*!
Akana si oxtoto dīves,
Phen tu, phrala, so dikhes?

Phen, čhavea!
Phen tu, phrala!
So si and-o oxtoto dīves?
Si o dīves kaθar i daj!

Mirri daj si daj gudli,
Si li jekh lači zuvli,
Si li sovnakaj or kham!
Si i daj so maj šukar!

Mirri daj man barărdă,
Thaj šukar man siklărdă,
Te siklăvav, te kerav
So and-i lûmă si šukar.

Daje, me tut kamav
Thaj palal tiro alav phirav,
Ke tu dăn man zivipen
Anθar tiro lačhipen!

Akana ke si tiro dīves,
Anglal tuθe kamav te bešav,
Te phenav tuqe: „Kamel tut mirro dī!”
Thaj te dav tut jekh luludī.

(Palal o *Jonel Kordovàn*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

pašmilaj - anglomilaj, jekhtomilaj
trintonaj - o trinto beršesqo čhon

si li - voj si
or - vaj

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Palal savo beršivaxt vakărel pes anθ-i poezia?
5. So dīves si kana si oxto trintonaj?
6. Sar si e čhavesqi daj?
7. Sosθar o čhavo kamel pesqe daja?
8. So phenel o čhavo pesqe dajaqe?
9. So dinipen andās o čhavo pesqe dajaqe?
10. Savi rig anθar i poezia čajlōl tumen maj but? Sosθar?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I SARNAVNI / O PRONŌMBRO

Palal sar dikhlām anθ-ël kolaver, klasaqe anglutne kotora si amen fōrme vaś e zenutne sarnavnā ka-ël kèzurā nominatīvo, akuzatīvo, datīvo.

Anθa i poezia “Mirri daj” si amen verver sarnavnā / pronōmbrurā:

- “Mirri daj *man* barārdā / Thaj šukar *man* siklārdā.”
- “Daje, *me* tut kamav!”
- “Te phenav *tuqe*: Kamel *tut* mirro dī!”

Ka-o kèzo nominatīvo si i sarnavni *me*, ka-o kèzo akuzatīvo si e sarnavnā *man* thaj *tut*, thaj ka-o kèzo datīvo si i sarnavni *tuqe*.

Si vi aver sarnavnā ka aver kèzurā:

- “Phen *tu*, phrala, so dikhes?”

I sarnavni *tu* si ka-o kèzo vokatīvo, sosθar voj čingardel e phrales. I zenutni sarnavni ka-o vokatīvo si la duj fōrme vaś o dujto zeno, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen: *tu*, *tumen*.

Eksēmplurā / misala:

- *Tu*, čhavea, kaj sanas?
- *Tumen*, phralalen, zan školaθe!

E fōrme e zenutne sarnavnānqe vaś savorre kèzurā si:

Pučhipen	O kèzo	Jekhipen				Butipen		
		O zeno				O zeno		
		o I-to	o II-to	o III-to m.l.	o III-to 3.l.	o I-to	o II-to	o III-to
Kon?	Nom.	me	tu	vov	voj	ame	tume	von
Kas?	Akuz.	man	tut	les	la(n)	amen	tumen	len
Kasqe?	Gen.	mirro	tiro	lesqo	laqo	amaro	tumaro	lenqo
Kasqi?		mirri	tiri	lesqi	laqi	amari	tumari	lenqi
Kasqe?		mirre	tire	lesqe	laqe	amare	tumare	lenqe
Kasqe?		mirre	tire	lesqe	laqe	amare	tumare	lenqe

Kasqe?	Dat.	manqe	tuqe	lesqe	laqe	amenqe	tumenqe	lenqe
Kasθe?	Lok.	manθe	tuθe	lesθe	laθe	amenθe	tumenθe	lenθe
Kasθar?	Abl.	manθar	tuθar	lesθar	laθar	amenθar	tumenθar	lenθar
Kaça?	Soc. Instr.	mança	tuça	leça	laça	amença	tumença	lença
-	Vok.		tu!				tumen!	

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Arakhen anθa o tèksto “Mirri daj” savorre 3enutne sarnavnă. Phenen anθ-e save kèzură si von!
2. Thon e sarnavnă anθar e avutne propozìcie ka-o datìvo!
 - Mirri daj kindăs (*me*) jekh lolo gad.
 - O phral tradăs (*tu*) jekh lil.
 - O čhavo anel (*vov*) phabaja thaj ambrola.
 - I bibi phenel (*voj*) jekh šukar poezia.
 - I phen kindăs (*ame*) jekh manro.
 - O pàpos dăs (*tume*) duj lovorre.
 - I rromni bikindăs (*von*) luludă.
3. Thon e trebutne sarnavnă anθa o tabèlo!

O kèzo	Jekhipen				Butipen		
	O 3eno				O 3eno		
	o I-to	o II-to	o III-to m.l.	o III-to 3.l.	o I-to	o II-to	o III-to
Nom.	me					tume	
Akuz.				la			len
Dat.			lesqe		amenqe		
Vok.		tu!					

4. Kasqe andăs tu, i palutni var, luludă? Čajlöl tuqe e luludă?

I MAJ GUDLI PHERR

Sasas jekhvar jekh phuro rrom, saves sasas les trin çhave: o Stadiàno, o Kälino thaj o Samìr. Anθ-jekh dës akhardäs len thaj phendäs lenqe:

- Çhavalen, me sem akana phuro. Tume sen terne, thaj palal so me merava tume açhena, thaj si *mùsaj* te prinzaren i lùmja. Kodolesqe dava varesaves po jekh gonorro lovença. Ëan anθ-i lùmja thaj roden i maj kuć thaj i maj gudli *pherr*. Kodolesqe, savo anela la manqe, dava les sa mirro barvalipen.

Le çhave line le love thaj telärden *varesavo* anθ-e le trin verver lumäqe riga te roden i maj kuć thaj maj gudli pherr. Palal trin berša, *irisarden* savorre penqe dadesθe.

O Stadiàno andäs jekh drakh, phenindoij ke anθar savorre pherra opral i phuv kadaja si i maj gudli.

O Kälino pendäs pesqe dadesqe:

- Palal manθe, i maj kuć pherr si kodola save arakhen pen nùmaj anθ-e varesode thema. Vov andäs pherra kaj na si anθ-e lenqo them: kòkosesqe akhora, portokàle, kurmåle, banàne.

Palal, o phuro iril pes karing o Samìr thaj pućhel les.

- Tha' tu, çhavea, so andän manqe? Sosθar irisardän tut e çuće vastença?

- Si éačes, dadea, ke irisardöm man çuće vastença, phenel o Samìr, tha' e love so dän manqe na dem len p-e pherra, dem len te xramosarav man k-i škòla. Trin berša me sa siklilem. Le pherra so kidem na dikhen pen vaš ke von si anθ-o mirro ilo thaj anθ-i mirri godī. Patäv, dadea, ke kadala si e maj kuć pherra...

O dad lošardöl thaj phenel:

- Tu andän manqe le maj kuć pherra. Na si maj kuć pherra anθ-i sa i lùmja sar o siklövipen. (Palal o *Žufter Borkoj*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

mùsaj - savo kàmpel / si te avel kerdo
orsone kondiciaça
pherr - frùktos

varesavo - sarkon, sekon, svàko,
fiteśsavò
irisarden - avilen palpale

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kasθar si o vakāripen anθa kadaja klasaqo kotor?
5. Kaj tradās o phuro pesqe čhaven?
6. So ande e čhave palal trin berśa?
7. Savo čhavo kerdās pesqe dades te lośardöl? Sosθar?
8. So siklövipen šaj cirdās anθar kadava tèksto?

TE SIKLŎVAS KHETHANES!

I KERNAVNI / O VÈRBO

I kernavni si e vakāripenasqi rig, kaj sikavel i àkcia, o bešipen thaj o isipen.

- a. kernavnā save sikaven i **àkcia**: žal, anel, kerel, kinel, drabarel th.a.
- b. kernavnā kaj sikaven o **bešipen**: asal, rovel, rušel th.a.
- c. kernavnā kaj sikaven o isipen: (i)si, ekzistisarel

Le kernavnā si len kadala gramatikane kategorie: o **vaxt**, o **gin**, o **ženo**, o **mòdo** / o **čhand**, i **konžugàcia**.

1. O **vaxt**: anθ-i rromani čhib le kernavnā si len trin vaxta:

a. O *akanutno vaxt*: i àkcia kerel pes atùnć kana vakārel pes.

- Me *žav* k-i škòla.

Kana *žav* k-i škòla? - *Akana*.

b. O *nakhlo vaxt*: i àkcia kerdās pes anglal o vakāripen.

- Tu *siklilān* jekh poezia.

Kana *siklilān* jekh poezia? - *Maj anglal*.

c. O *avutno vaxt*: i àkcia kerel pes palal o vakāripen.

- Vov *kinela* šukar luludā.

Kana *kinela* šukar luludā? - *Maj palal*.

2. O **gin**: anθ-i rromani čhib le kernavnā si len duj gina:

a. O *jekhipen*: i àkcia si kerdi jekhe ženesθar.

- Vov *gilabel* šukar.

b. O *butipen*: i àkcia si kerdi maj bute ženenθar.

- Von *gilaben* šukar.

3. O **zeno**: anθ-i rromani čhib le kernavnă si len trin zene:

a. Vaš o *jekhipen*:

- O jekhto zeno: **me** (o zeno kaj vakărel)
- O dujto zeno: **tu** (o zeno kaça vakăras)
- O trinto zeno: **vov, voj** (o zeno kasθar vakăras)

b. Vaš o *butipen*:

- O jekhto zeno: **ame** (e zene kaj vakăren)
- O dujto zeno: **tume** (e zene kaça vakăras)
- O trinto zeno: **von** (e zene kasθar vakăras)

4. E kernavnănqe mòdură si:

a. *E zenutne mòdură*: o indikativo, o konžunktivo, e mangipnasqo mòdo, o imperativo.

b. *E biženutne mòdură*: o infinitivo, o gerundivo, o particípio, o supino.

5. I **konžugàcia**: anθ-i rromani čhib la kernavnă šaj te avel la duj konžugàcie:

a. *E bitematikane kernavnă (98 %)*, agorisaren pen ka-o infinitivo anθ-o agoripen **-el**: drabarel, phenel, kerel, ćumidel, pućhel, anel, sovel th.a.

b. *E tematikane kernavnă (2%)* agorisaren pen ka-o infinitivo anθ-jekh maškar e agorimata **-al, -ol, -il, -öl**: xal, azbal, asal, thol, mothol, xramol rugil, pázil, aštil, parnöl, ternöl, bilöl th.a.

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Alosaren anθar o tēksto “I maj gudli pherr” e kernavnă / e vèrbură thaj thon len anθa o telutno tabèlo ka-o trebutno vaxt!

O akanutno vaxt	O nakhlo vaxt	O avutno vaxt
sem	sasas	merava
...	...	...

2. Thon e arakhle kernavnă / vèrbură anθa o telutno tabèlo palal so von sikaven!

I àkcia	O bešipen	O isipen
akhardăs	lošardöl	sasas
...	...	...

3. Rigăren/thon e dine kathe vèrbură anθa e duj kategorìe: *tematikane* thaj *bitematikane*!

akharel, anel, avel, asal, azbal, bašel, bilöl, cipil, cirdel, ćajlöl, ćumidel, dikhel, dandarel, daral, inklöl, izdral, irinel, kandel, kalöl, khandel, khuvel, lel, lolöl, marel, merel, matöl, mothol, naisarel, nakhel, pázil, perel, pekel, parnöl, rušel, rugil, vazdel.

E RROMA

Butivar, amen pučas
Kon sam thaj *kaθar* avas?
Kon p-i phuv amen *mukhlās*,
Dēs thaj rāt sa te phiras ...

Va! O Del kadja mukhlās
Rromalen, sa te phiras,
Thaj kaj 3as vi kaj avas,
Ame sa te gilabas!

Dikh! Xutel o kham opre,
Ušten mirre čavorre!
Parne grasten thon k-o vurdon
Te 3as p-o amaro drom ...

O Del mukhlās e rromen
Sa i lùmja te phiren.
Veste, kaj 3as, vi kaj avas
Sa rromanes te vakāras!

P-ël gava, kana *tradas*,
Sa rromanes gilabas.
Lovorre but ame kidas...
Le gaženqe drabaras.

Den iva thaj brišinda,
Sa lošale si e rroma!
Anθ-i cāxra bašaven
Lenqe čhaven barāren.

(Palal o Žufter Borkoj)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

kaθar - kajθar
mukhlās - mekhlās

veste - save na si phandle, si slòbodo
tradas - bičhavas, biačhavas

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e bîprînzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazîkanes!
4. So pučas amen butivar?
5. So mukhlās o Devel?
6. Sosθar zan e rroma p-o drom?
7. So keren e rroma kana den iva thaj brişînda?
8. Savi rig anθar i poezîa çajlöl tumen maj but? Sosθar?

TE SIKLÖVAS KHETHANES!

I KERNAVNI / O VÈRBO

O INDIKATÏVO MÒDO

Ka-o mòdo indikativò, ka-o vèrbo si les panz vaxta:

1. O akanutno vaxt (o prezènto)
 2. O avutno vaxt
 3. O imperfèkto
 4. O nakhlo vaxt
 5. O po but sar perfèkto
1. **O akanutno vaxt:** i àkcia kerel pes atùnc kana vakāras.
 - a. **E bîtematikane vèrburā (98%)** keren o akanutno vaxt anθar e verbosqo kòkalo thaj e agorimata: **-av, -es, -el, -as, -en, -en.**

O gin	O zeno	I zenutni sarnavni	E verbosqo kòkalo	O agoripen	O akanutno vaxt
Jekhipen	o I-to	me	ker	-av	kerav
	o II-to	tu	ker	-es	keres
	o III-to	vov / voj	ker	-el	kerel
Butipen	o I-to	ame	ker	-as	keras
	o II-to	tume	ker	-en	keren
	o III-to	von	ker	-en	keren

- b. **E tematikane vèrburā (2%)** keren o akanutno vaxt anθar e verbosqo kòkalo thaj e agorimata:
 - **-av, -as, -al, -as, -an, -an** (vaş e kernavnā save agorisaren pen ka-o infinitivo anθ-o agoripen *-al*);
 - **-iv, -is, -il, -is, -in, -in** (vaş e kernavnā save agorisaren pen ka-o infinitivo anθ-o agoripen *-il*);
 - **-av, -os, -ol, -as, -on, -on** (vaş e kernavnā save agorisaren pen ka-o infinitivo anθ-o agoripen *-ol*).

O gin	O 3eno	I 3enutni sarnavni	E verbosqo kòkalo	O agoripen	O akanutno vaxt
Jekhipen	o I-to	me	as	-av	asav
			rug	-iv	rugiv
			th	-av	thav
	o II-to	tu	as	-as	asas
			rug	-is	rugis
			th	-os	thos
	o III-to	vov / voj	as	-al	asal
			rug	-il	rugil
			th	-ol	thol
Butipen	o I-to	ame	as	-as	asas
			rug	-is	rugis
			th	-as	thas
	o II-to	tume	as	-an	asan
			rug	-in	rugin
			th	-on	thon
	o III-to	von	as	-an	asan
			rug	-in	rugin
			th	-on	thon

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Arakhen e kernavnă / e vèrbură ka-o mòdo indikatìvo, o akanutno vaxt (o prezènto) anθar i poezìa “E Rroma”.
2. Thon ka-o mòdo indikatìvo, o akanutno vaxt e avutne kernavnă / vèrbură: avel, ašunel, asal, bikinel, daral, xal, kamel, rugin, 3anel, 3al.
3. Xramosaren anθ-ël startorre o avutno tèksto, thovindoj o vèrbo ka-o mòdo indikatìvo, o akanutno vaxt!

Me (3al) anθ-o fòros te (kinel) manqe pan3 štartorre thaj duj angarne. O bikinitòri (del) manqe e štartorre thaj e angarne thaj me (del) e love. Me (avel) palpale thaj p-o drom (dikhel) jekh rromni, savi (bikinel) luludă, duje rromen kaj (kerel) buti thaj trin gaxe save (bešel) te (vakărel).

4. Prin3aren tume rroma, save bašaven vaj gilaven? Kon si kadala?

O Geòrge Saräu (b. 1956)

O Geòrge Saräu si biando anθ-o 21 aprìlo, anθ-o gav Segarcea Vale anθar o žudèco Teleorman. Anθa o berś 1983 agorisardās i Fakulteta vaś e Avrikane Čhibă thaj Literatùre, i rusikani vi i magjarikani čhibă.

Sar studènto, vov lias kotor bute milajesqe školànθe: anθa o berś 1980 (anθ-i Bulgària) ka-e milajesqi škòla vaś i bulgarikani čhib thaj i literatùra; anθa o berś 1981 (anθ-i Hungària) ka-e kùrsură vaś i hungarikani čhib thaj i literatùra. Avrāl kadale čhibànθe, vov maj siklilās i hispanikani čhib vi, kòrkoro, i germanikani thaj i rromani čhib.

I rromani čhib siklilās la kòrkoro, tromalisardo e universitarone siklårnenθar o Geòrge Mihăilă, o Emil Vrăbie thaj i Joàna Prioteasa. Anθa o berś 1983, rodindoj nište lila ka-e Akademiaqi Biblioteka, arakhlās jekh xramosaripen palal e rroma thaj i rromani čhib, kaθar o Jean Vailant, anθ-i savi sas jekh tikni gramatika e rromane čhibăqi thaj jekh tikno alavari. Palal kadava lil, vov siklilās kòrkoro, rodindoj informacie vi avere lilenθe.

Palal so agorisardās i fakulteta, sas siklårno vaś i rusikani čhib ka-i Škòla gin 2 thaj ka-i Škòla gin 3 anθar o fòros Satu Mare / Baro Gav. Maj palal, anθ-o berś 1984, 3al ka-o Bukurèsti, sar siklårno vaś i rusikani čhib thaj amboldari vaś i bulgarikani, i hungarikani thaj i rusikani čhib.

Anθar o berś 1990, kerel buti ka-e Edukaciaqo Ministèro, ka-i Dirèkia vaś Maşkarthemutne Relacie vi, anθar o berś 1998, nakhel k-i Dirèkia le Minoriteturinqi.

Maşkar e berśa 1991-1994 si siklårno rromane čhibăqo ka-i Normàlo Škòla. Anθa o vaxt 1 maj 1991 - 30 grastonaj 1998 si vi metodisto vaś i rromani čhib ka-e Edukaciaqo Ministèro.

Anθar o berś 1998 (1 maj) si konsilièro vaś i rromani čhib thaj vaś e rroma ka-e Edukaciaqo Ministèro.

Vov lās pesqe e doktorosqo tìtulo anθ-i filologìa e tezaça “E arcicarenqo dialèkto anθar i Rumùnia”, inkerdi ka-o 28 septèmbro 1998 ka-i Fakulteta vaś e Avrikane Čhibă thaj Literatùre anθar o Bukurèsti, telal o sikavipen e universitarone siklårnăqo, i Lùcia Wald.

Anθ-o oktòbro 1992, kaj lesqi inicitiva, putardās pes ka-i Fakulteta vaś e Avrikane Čhibă thaj Literatùre anθar o Bukurèsti jekh fakultatìvo kùrso vaś i rromani čhib. Kadava kùrso sas o jekhto universitàro kùrso e rromane čhibăqo anθar i Rumùnia.

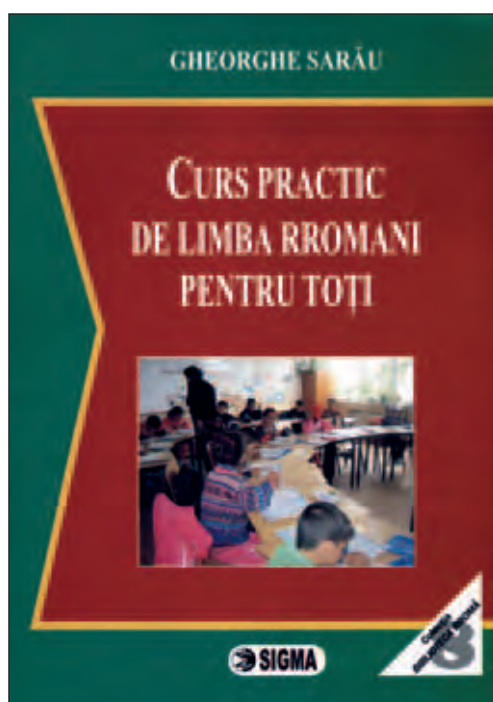
Anθar o universitàro berś 1997/1998, ka lesqe phirimata, sas odărdi ka-i Fakulteta vaś e Avrikane Čhibă thaj Literatùre anθar o Bukurèsti i hindianistikani sèkia (hindi-rromani). Anθ-o universitàro berś 1998/1999, vov putardās ka-i Fakulteta vaś e Avrikane Čhibă thaj Literatùre anθar o Bukurèsti i sèkia vaś i rromani čhib thaj i literatùra. Sakadă, anθa o berś 2000, vov sas o širditòri thaj o koordinatòro e specializaciaqo “i rromani čhib thaj i literatùra” kaθar o Kolègio CREDIS, siklòvipen putardo ka-o duripen, ka-i Universiteta anθar o Bukurèsti.

Astarindoj anθar o berś 1999 (anθ-o fòros Baro Gav / Satu Mare), kerdās sarkone berśesθe po jekh vaj duj milajesqe škòle vaś i rromani čhib. Kothe, sas formisarde / siklårde terne rroma thaj gaze, save, maj dur, siklårn e rromane siklòvnen i rromani čhib thaj e rromenqi història, anθ-e škòle.

O Geòrge Sarău ankalavdās/ kerdās but lila palal e rroma thaj i rromani čhib. Maşkar lenθe si: *Tikno rromano-rumunikano dikcionàro* (1992), *I rromani čhib. Lil vaś e rromane siklårne kaθar I Normàlo škòla* (1994), *Tekstonqo lil p-i rromani čhib* (1995, palemikhlo anθ-e berśa 1999, 2000, 2004 thaj 2005), *Rromano-rumunikano dikcionàro* (1998), *Vakåripnasqo lil anθ-i rromani čhib* (1999), *E teksturånqo kidipen anθ-i rromani čhib* (1999), *Rromano-rumunikano dikcionàro* (2000 thaj 2006), *E rromane čhibăqo kùrso* (2000 thaj 2008), *Vakåripnasqo rromano-rumunikano gido / sikavno* (2000), *Alfabetizaciaqo lil vaś e baremanuśa* (2003) th.a.

O Geòrge Sarău ankalavdās/ kerdās vi školutne lila/pustika save si labårde akana anθ-e škòle: *I rromani čhib thaj i literatùra vaś o jekhtho siklòvipnasqo berś* (2005), *I rromani čhib thaj i literatùra vaś o dujtho siklòvipnasqo berś* (2005), *I rromani čhib thaj i literatùra vaś o trinto siklòvipnasqo berś* (2005), *I rromani čhib thaj i literatùra vaś o štarto siklòvipnasqo berś* (2006), *I rromani čhib thaj i literatùra vaś o panzto siklòvipnasqo berś* (2007), *I rromani čhib thaj i literatùra vaś o enăto klàsa* (2006) thaj aver.

O Geòrge Sarău kerdās but aver importànto bută vaś e rromenqi edukàcia. Vov kerdās vaś i rromani čhib thaj vaś e rroma so konik na kerdās: VOV ŽIVDISARDĀS I RROMANI ČHIB.

PUČHIPEN

1. Si tut khere rromane lila? Save si kadala?

Te gilavas khethanes, savorrença!

Nane còxa

Nane còxa, nane gad,
Na kinel manqe mo dad,
Śaj me zava pal-o rrom
Thaj kanela manqe vov.

Dade, kin manqe *ćenă*,
E *ćenă* sovnakutne,
Na kinesa e *ćenă*,
Na *beśava-nd-ël* *cheja*!

Thaj gelem me and-i bar,
Phaglem luludī śukar,
Thovdem la ka-o śero,
Te kames mirro ilo!

Loli phabaj

Anθ-o vurdon grūndos nane,
Man *piramni* śukar nane.

R: Loli phabaj la *činava*, hop, hop, hop!
Jekh paś tuqe, jekh paś manqe, hop, hop, hop!
Thaj ra ra raj ra ra ra raj, hop, hop, hop,
Thaj ra ra ra ra ra raj ra hop, hop, hop!

Lovorre ame kidasa,
Thaj khere ame tradasa.

R: Loli phabaj la *činava*, hop, hop, hop,

Sosθar maj si vi dilipen,
So amenθe na-i phralipen?

R: Loli phabaj la *činava*, hop, hop, hop,

O ruv e ruves śaj patāl,
O aver e rromes n-aśtil.

(i adaptàcia palal o *Geòrge Sarău*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

nane - na si man

còxa - fista

ćenă - zlaga

bešava-nd-ël - bešava anθa ël, bešava maškar ël

piramni - phiravni, kamli

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Sosθar kamel i čhaj te zal palal o rrom?
5. So mangel i čhaj pesqe dadesθar?
6. Kaθar thaj sosθar phaglās i čhaj luludī?
7. So thaj sosθar čhinela o čhavo?
8. So kamel o čhavo te avel maškar e rroma?
9. Savi gili čajlilās tumen maj but? Sosθar?
10. Gilaben e duj siklile gilā!
11. Maj zanen vi aver gilā? Gilaben len!

TE SIKLŎVAS KHETHANES!

I KERNAVNI / O VÈRBO

O INDIKATÌVO MÒDO

O avutno vaxt: i àkcia kerela pes palal o vakāripen:

- O pāpos *phenela* manqe texāra jekh paramīci.

O avutno vaxt šaj te avel:

- a. O *sintetikano* avutno vaxt;
- b. O *analitikano* avutno vaxt.

1. O sintetikano avutno vaxt: kerel pes anθar e verbosqo akanutno vaxt thaj i vokāla a.

O gin	O ženo	I ženutni sarnavni	O akanutno vaxt	E avutne vaxtesqo agoripen	O avutno vaxt/ sintetikani fòrma
Jekhipen	o I-to	me	phenav	-a	phenava
			xav	-a	xava
	o II-to	tu	phenes	-a	phenesa
			xas	-a	xasa
	o III-to	vov / voj	phenel	-a	phenela
			xal	-a	xala

Butipen	o I-to	ame	phenas	-a	phenasa
			xas	-a	xasa
	o II-to	tume	phenen	-a	phenena
			xan	-a	xana
	o III-to	von	phenen	-a	phenena
			xan	-a	xana

2. O analitikano avutno vaxt: kerel pes anθar o alav ka(m) thaj e verbosqo akanutno vaxt.

a) E vèrburǎ save šírden anθ-jekh konsonànta keren o avutno vaxt e alaveça ka

O gin	O zeno	I zenutni sarnavni	O alav ka	O akanutno vaxt	O avutno vaxt/ analitikani fòrma
Jekhipen	o I-to	me	ka	phenav	ka phenav
	o II-to	tu	ka	phenes	ka phenes
	o III-to	vov / voj	ka	phenel	ka phenel
Butipen	o I-to	ame	ka	phenas	ka phenas
	o II-to	tume	ka	phenen	ka phenen
	o III-to	von	ka	phenen	ka phenen

b) E vèrburǎ save šírden anθ-jekh vokàla keren o avutno vaxt e alaveça kam

O gin	O zeno	I zenutni sarnavni	O alav kam	O akanutno vaxt	O avutno vaxt/ analitikani fòrma
Jekhipen	o I-to	me	kam	aśunav	kam aśunav
	o II-to	tu	kam	aśunes	kam aśunes
	o III-to	vov / voj	kam	aśunel	kam aśunel
Butipen	o I-to	ame	kam	aśunas	kam aśunas
	o II-to	tume	kam	aśunen	kam aśunen
	o III-to	von	kam	aśunen	kam aśunen

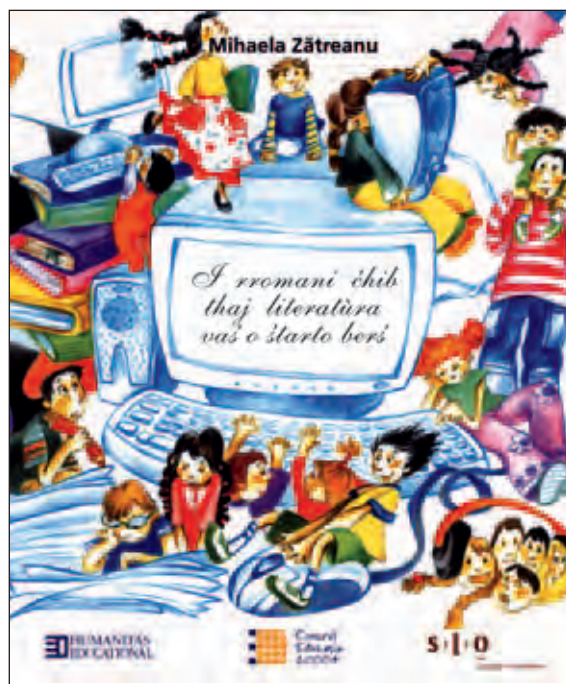
O xatǎripen e sintetikane avutne vaxtesqo si sajekh e xatǎripnaça e analitikane avutne vaxtesqo.

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Arakhen anθa o tèksto “Nane còxa” thaj “Loli phabaj” e kernavnǎ / vèrburǎ save si ka-o mòdo indikatìvo, o avutno vaxt!
2. Thon e dine kathe kernavnǎ ka-o mòdo indikatìvo, ka-o sintetikano avutno vaxt: anel, azukerel, azbal, échinel, kamel, phirel, telǎrel, thol, zal, zanel!
3. Thon kadala kernavnǎ ka-o mòdo indikatìvo, ka-o akanutno vaxt thaj ka-o analitikano avutno vaxt: asal, baśel, dandarel, nakhel, xasal, thabarel.
4. Thon i kernavni / o vèrbo *sikavel* ka-o akanutno vaxt, o sintetikano avutno vaxt thaj o analitikano avutno vaxt!

I zenutni sarnavni	O akanutno vaxt	O avutno vaxt/ sintetikani fòrma	O avutno vaxt/ analitikani fòrma
me	sikavav		
tu			
vov / voj			
ame		sikavasa	
tume			ka sikaven
von			

5. 3anes ke i autòra kadale školutne lilesqi, i Mihaela Zătoreanu, si akana i direktòra e Themutne Centrosqi vaś i Rromani Kultùra?

O PHURO SIKLÖVNO SAVO GELO ŠKOLAΘE

Sas kaj sas... Sas anθ-jekh gav jekh phuro rrom aj jekh phuri. O óorro phuro na zanelas te xramosarel vi te drabarel, *odolesqe* ke na sas les i baxt te phirel k-i škòla kana sas tikno. I phuri zanelas lil sar jekh rašaj. Vaš kadaja butī von *xanas pen* butivar.

Anθ-jekh lačo dīves, o phuro ašundās so k-i škòla anθar o gav šaj te zal kon kamel, kaj na zanel lil, te siklöl te xramosarel thaj te drabarel. O phuro na phendās *khanć* e phurāqe thaj lās te zal školaθe. Anθ-o kadava dīves, nakhlo paš-i škòla jekh rajikano vurdon, savo sas cirdindo nīšte grastenθar, save zanas maj zorales sar i balval. Anθar kadava vurdon pelās jekh gonorro lovença.

O phuro, savo zalas školaθe, arakhlās o gonorro e lovença. Vov lās o gonorro thaj gelo maj dur školaθe. Palal štar çasurā, e raja arakhle pen khere bi jekhe gonorresqo lovença. Von avile palpale p-o drom, kaθar avile khere, te roden o gonorro e lovença. Aresle paš-i škòla kaj *arakhadile* e phureça, savo avelas školaθar. E raja pučhle e phures:

- Phurea, na dikhlān jekh gonorro lovença?

O phuro, savo arakhlās o gonorro lovença, phendās:

- Sar te na, ke akana avav kaθar i škòla kaj somas te siklövav te xramosarav thaj te drabarav!

- Kaθar i škòla? - pučhle e raja.

- Va, kaθar i škòla! - phenel o phuro.

Kana ašunde e raja so jekh phuro sas k-i škòla te siklövel te xramosarel thaj te drabarel, godīsarde so o phuro si dilo.

E raja dine o drom le grastenqo maj zorales sar jekh to var thaj *bolden pen* palpale khere. Kadā ke o phuro ačhilo e gonoreça e lovença.

O phuro na phendās *khajć* e phurāqe thaj anθ-e savorre dēsa vov zalas k-i škòla.

Palal jekh berś, o phuro zanelas te xramosarel vi te drabarel. Kaj *gelo* k-i škòla zanglā te xramosarel thaj te drabarel thaj areslās vi barvalo.

Čhavalen thaj čhajalen, kon zal k-i škòla aresel barvalo na nūmaj e lovença, tha' vi e godāça sar o phuro.

(Palal o *Jonèl Kordovàn*)

I škòla si jekh ćaćo barvalipen. Kas si škòla si les jekh gonorro godăća.

LAVA MAŠKAR E LAVA...

odolesqe - kodolesqe, sosqe, anθar *arakhadile* - maladile, arakhle pen
kadava ke *bolden pen* - avilen palpale
xanas pen - denas pen,
khajć - khanć *gelo* - gelăs

PUĆHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kon živelas anθ-jekh gav?
5. Sosθar xanas pen o phuro thaj i phuri?
6. Kaj gelăs o phuro anθ-jekh dīves?
7. So arakhlăs o phuro p-o drom?
8. Kasqe sas o gonorro kaj arakhlăs les o phuro?
9. So godīsarde e raja kana o phuro phendăs lenqe so vov avel kaθar i škòla?
10. Sar sas o phuro palal jekh berś, kaj gelăs k-i škòla?
11. So siklōvipen šaj cirdas anθar kadava tèksto?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I KERNAVNI / O VÈRBO

I. O KONŽUNKTÌVO: kerel pes anθar i konžunkcia **te** thaj o akanutno vaxt kaθar o indikatìvo.

O gin	O ženo	I ženutni sarnavni	I konžunkcia "te"	O akanutno vaxt	O mòdo konžunktìvo
Jekhipen	o I-to	me	te	aśunav	te aśunav
	o II-to	tu	te	aśunes	te aśunes
	o III-to	vov / voj	te	aśunel	te aśunel
Butipen	o I-to	ame	te	aśunas	te aśunas
	o II-to	tume	te	aśunen	te aśunen
	o III-to	von	te	aśunen	te aśunen

II. O INDIKATIVO MÒDO

O imperfèkto: sikavel jekh nakhli àkcia, savi na sas agorisardi.

- Kana me gelem lesθe, vov *bašavelas* ka-o pìano.

O imperfèkto kerel pes anθar e verbosqo **akanutno vaxt** thaj o agoripen **-as**.

O gin	O zeno	I zenutni sarnavni	O akanutno vaxt	O grùpo -as	O mòdo konžunktivo
Jekhipen	o I-to	me	gilabav	-as	gilabavas
	o II-to	tu	gilabes	-as	gilabesas
	o III-to	vov / voj	gilabel	-as	gilabelas
Butipen	o I-to	ame	gilabas	-as	gilabahas
	o II-to	tume	gilaben	-as	gilabenas
	o III-to	von	gilaben	-as	gilabenas

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Arakhen anθ-o tèksto “O phuro siklövno savo gelo školaθe” e kernavnà / vèrburà save si ka-o mòdo konžunktivo!
2. Arakhen anθ-o tèksto “O phuro siklövno savo gelo školaθe” e kernavnà / vèrburà save si ka-o mòdo indikativo, o imperfèkto!
3. Thon kadala vèrburà / kernavnà ka-o akanutno, avutno vaxt thaj ka-o imperfèkto: bikinel, činel, kamel, piel, xal, thovel.
4. Thon e dine kathe kernavnà / vèrburà ka-o mòdo konžunktivo: azbal, daral, putarel.
5. Thon e lače fòrme e kernavnàqe *siklòvel* anθa o telutno tabèlo!

I zenutni sarnavni	O indikativo mòdo				O mòdo konžunktivo
	O akanutno vaxt	O avutno vaxt (sintetikani fòrma)	O avutno vaxt (analitikani fòrma)	O imperfèkto	
me		siklövava			
tu	siklòves				
vov / voj					te siklòvel
ame			ka siklòvas		
tume					
von				siklòvenas	

6. Vi anθ-o tiro gav, vaj fòros, phiren e terne vi e phure manuša školàθe? 3an ka-i “dujto šànsa”?

O GONORRO DUJE LOVENÇA

O phenitòri:

Thaj sas jekh phuro,
Kaj sas les jekh bašno.
Ah, so maj bašno!
So bašelas k-o phuro!
Gilab, bašneana,
Khel vi tu phureana!

Thaj sas jekh phuri,
Kaj sas la jekh khajni,
Savi kerelas anro voj
La phurăthe, an-sevli!

O phuro:

- Mirrie phurie, mirro ilo!
De ma' vi man' jekh anro!

I phuri:

- Tuqe, me? Devla, arakh!
Khanikasqe anre ci dav!
Le bašnes mar tu, phurea,
Te kerel tuqe-anro, dilea!

O phenitòri:

- P-e phures xoli bari pelăs,
Le bašnes, les vov mardăs,

Aj pe porăthar les cirdăs;
O bašno, daraθar, vov naślăs,
O dromorro les astardăs.
Jekh gonorro xasardo,
Aj lesθar sas vazdino.

O bašno:

Thov manqe tele jekh bari kàpa,
Andem tuqe guruvnăn, balen, khajnăn,
Să so si tu' trebutnes khere
Avela tut vi *sovnakutne* love.

O phenitòri:

O phuro, sar i balval,
Liel i kàpa, thol la telal,
Thaj o baro bašno şukar,
Sa ćucărdăs e peresθar.
Thaj te dikhes barvalimos!
Devla, užo thagarimos!
I phuri maşkar i bar dikhel
Thaj pharolas te merel.

(I rumunikani adaptàcia si kerdi kaθar i *Elèna Nùjkă*; o rromano amboldipen si kerdo kaθar o *Oktaviàn Bonkulèsku*, o *Geòrge Srău* vi i *Isabèla Bănikă*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

sevli - o objèkto anθ-o savo kidel pes
e legùme, e frùkturà thaj aver butà
kàpa - i kuri, soça patàras amen anθ-o
sovthan

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kasθar si o vakàripen anθa kadava klasaqo kotor?
5. So sas le phures?
6. Tha' la phurà?
7. So manglās o phuro e phuràθar?
8. So phendās i phuri e phuresqe?
9. Kaj gelās o bašno?
10. So arakhlās o bašno?
11. So phendās o bašno e phuresqe kana avilās khere?
12. Sar sas o phuro palal so avilās o bašno khere?
13. So godīsaren tumen ke phendās o phuro e phuràqe?
14. Agorisaren i paramìci!
15. Keren jekh khelipen palal kadaja tèksto!

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I KERNAVNI / O VÈRBO

O MÒDO INDIKATÌVO

O nakhlo vaxt: sikavel jekh nakhli thaj agorisardi àkcia.

- *Iz*, mirro amal *drabardās* jekh lilorro.
- *Abers*, vov xramosardās jekh poezia.

E vèrburà *drabardās* thaj *xramosardās* sikaven jekh nakhli àkcia (*iz*, *abers*). Von si ka-o nakhlo vaxt.

a) O nakhlo vaxt kerel pes anθar e verbosqo kòkalo / e verbosqi darrin thaj e agorimata:

- *dem/dòm/dům*, -*dăn*, -*dăs*, -*dăm*, -*de(n)*, -*de(n)*

O gin	O 3eno	I 3enutni sarnavni	E verbosqo kòkalo	O agoripen	O nakhlo vaxt
Jekhipen	o I-to	me	kin	-dem/dòm/dům	kindem
	o II-to	tu	kin	-dăn	kindăn
	o III-to	vov / voj	kin	-dăs	kindăs
Butipen	o I-to	ame	kin	-dăm	kindăm
	o II-to	tume	kin	-de(n)	kinden
	o III-to	von	kin	-de(n)	kinden

b) Si kernavnă save ka-o nakhlo vaxt xuden e agorimata:

- *lem/lòm*, - *lăn*, - *lăs*, - *lăm*, - *le(n)*, - *le(n)*

O gin	O 3eno	I 3enutni sarnavni	E verbosqo kòkalo	O agoripen	O nakhlo vaxt
Jekhipen	o I-to	me	ares	-lem/lòm	areslem
	o II-to	tu	ares	-lăn	areslăn
	o III-to	vov / voj	ares	-lăs	areslăs
Butipen	o I-to	ame	ares	-lăm	areslăm
	o II-to	tume	ares	-le(n)	aresle(n)
	o III-to	von	ares	-le(n)	aresle(n)

E avutne kernavnă lien ka-o nakhlo vaxt e agorimata - *lem/lòm*, - *lăn*, - *lăs*, - *lăm*, - *le(n)*, - *le(n)*: aresel, pučhel, piel, kamel, kušel, avel, xal th.a.

E kernavnă 3al” thaj sovel” si len kadala fòrme vaś o nakhlo vaxt:

O gin	O 3eno	I 3enutni sarnavni	O nakhlo vaxt	
Jekhipen	o I-to	me	gelem	sutem
	o II-to	tu	gelăn	sutăn
	o III-to	vov / voj	gelăs	sutăs
		vov	gelo	
		voj	geli	
Butipen	o I-to	ame	gelăm	sutăm
	o II-to	tume	gele(n)	suten
	o III-to	von	gele(n)	suten

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Arakhen anθar o tèksto “O gonorro duje lovença” e kernavnă / vèrbură ka-o mòdo indikativo, ka-o nakhlo vaxt!
2. Arakhen savorre kernavnă / vèrbură ka-o mòdo indikativo thaj konžunktivo anθar o tèksto “O gonorro duje lovença” thaj phenen kaj save vaxta si von!
3. Thon e kernavnă ka-o mòdo indikativo, ka-o nakhlo vaxt: aresel, bašavel, čhinel, xal, nakhel, zal!
4. Thon e laće fòrme e kernavnăqe *zal* anθ-o o telutno tabèlo!

I ženutni sarnavni	O indikativo mòdo					O mòdo konžunktivo
	O akanutno vaxt	O avutno vaxt (sintetikani fòrma)	O avutno vaxt (analitikani fòrma)	O imperfèkto	O nakhlo vaxt	
me					gelem	
tu		zasa				
vov / voj				zalas		
ame	zas					
tume						te zan
von			ka zan			

5. Žanes ke e ilustràcie sas kerde kaθar jekh rrom, o Oktaviàn Bonkulèsku, kaj si vi siklărno rromane čhibăqo?

O KAMIPEN

Jekh purani paramiçi phenel ke, varekana, o Del, savo phirelas p-i phuv, akhardās le manušen te *rigārel* pesqe dinimata. Thaj avile le manuša opral sa i phuv, penqe *selāça*, k-o Devel.

Jekh sel avilās te mangel barvalipen p-i vazi, aver *sastimos*, aver but phuvāqo *zinzaripen* thaj kadja maj dur. Sarkon sel mangelas vareso.

Palal so o Del rigārdās sa, dikhlās ke dural maj aven trin murša, kale balença, maškarutne sar ućipen, thaj palal lenqe *podīmata* dikhelas pes ke phirdenas but droma. *Pašarden* pen, line lazane le stadā opral o šero thaj aćhile *bitragavde* anglal o Del.

- Kon sen tume, kaj aven but palal?

- Sam rroma, Devla!

- Thaj kaj senas ʒi akana? Me rigārdem sa!

Ama, dikhindoj o Del ke bešenas kadja lazavde thaj sar ʒanelas ke si ćorre, pućhlās len maj lokhes:

- Save mangipnaça aviline?

- Devla, ame avilām te mangas tut te kames amen.

Lenqo mangipen ćajlilās le Devles.

- Mišto, rromalen, phenav ke aštiv te kamav tumen.

Le murša, lošale, naisarde Lesqe, thodine le stadā p-o šero thaj kamlen te telāren.

O Del *aćhavdās* len:

- Ažukeren xanci! Si man vi vareso vaš tumaro nāmo. O jekhto dinipen so dav tumenqe si jekh šukar thaj dīlabadi ćhib. Te inkeren laṭe zorales. O dujto dinipen si le but šukar dīlā. Von avena kadja šukar ke avena but prinzarde vaš lenqe. O trinto dinipen si jekh šukar them, so avela tumaro than. Thaj kadava than avela sa i lūmjā. ʒan, thaj kamipnaça, te roden o vestipen thaj e ʒivipnasqo šukaripen. Kadava si o kamipen. Tha' si vi man jekh mangipen karing tumenṭe: phenen manqe ke kerena *jekhipen*, ke na avena ulavde thaj ke dena vast varekana jekh averesqe. E rroma dine penqo lav k-ēl Devlesqe mangimata, naisarde palem thaj gele.

I paramiçi phenel ke kana von inkerde penqo phenipen sas lenqe mišto, thaj kana bisterde lesθar but rovlne.

(Palal o Žufter Borkoj)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

rigărel - (x)ulavel

sastimos - sastipen

selăça - naciaça,

zinzaripen - buxlăripen

podimata - tiraxa

pašarden pen - avile pašal

lazane - lazavipnaça

bitragavde - ačhindoј thanesθe

ama - tha'

ačhavadš - terdövdäs, inkerdäs len

thanesθe

jekhipen - khethanipen

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gažikanes!
4. Kasθar si o vakăripen anθa kadava klasaqo kotor?
5. Sosθar akhardäs o Del e manušen pesθe?
6. So manglen e manuša kaθar o Del?
7. Kon aviläs maj palal ka-o Del?
8. So mangle e rroma e Devlesθar?
9. So maj däs o Del e romenqe?
10. So phenel i paramiçi maj dur?
11. So siklövipen šaj cirdas anθar kadava tèksto?

TE SIKLÖVAS KHETHANES!

I. I INTONÀCIA

I intonàcia sikavel o mòdo anθ-o savo ame vakăras. Ame šaj te vakăras zorales, šaj te mangas varekas vareso, šaj te pučas varekas vareso, šaj te mangas amenqe jertisaripen, šaj te phenas te čajlöl amen vaj na jekh buti, šaj te das lačo dīves.

Kadala bută šaj te keras len labărinđoj/utilizisarindoj:

1. E akharipnasqi / manqipnasqi / zorali phendi intonàcia: atünči kana k-o agor e propoziciaqo si e akharipnasqo sēmno“!”

- - “Sam rroma, Devla!” - anθar amaro tèksto
- Lačo dīves! / Lači răt! / Lači texarin! - o baxtalipen (e lače dīvesesqo dinipen)
- Jertisar man, dadea! - e jertisaripnasqo mangipen
- De vi man jekh luludī, mangav tut šukar! - o mangipen
- 3a avri! - o zorphenipen

2. E pučhipnasqi intonàcia: atùnc kana k-o agor e propoziciao si e pučhipnasqo sèmno:

- - “Kon sen tume, kaj aven but palal?” - anθar amaro tèksto
- - “Save mangipnaça aviline?” - anθar amaro tèksto
- Kon mardās tut?
- Sosθar roves?

Kana magel pes informàcie, labărel / utilizisarel pes e pučhipnasqo sèmno. Kana del pes informàcie/ amboldel pes ka-o pučhipen, labărel / utilizisarel pes e akharipnasqo sèmno.

- - “Kon sen tume, kaj aven but palal?”
- - “Sam rroma, Devla!”

II. I SARNAVNI / O PRONÒMBRO

I PUČHUTNI - RELATÌVO SARNAVNI

a. I relatìvo sarnavni: kerel jekh relàcia / phandipen maşkar e alava anθ-i propozìcia.

Eksèmplură / misala:

- “Palal so o Del rigărdās sa...”
- Me zanav *kon* kindās manqe o lil.
- Tu zanes *sosqe* na xalăn.

Anθa e trin misala, e alava *so*, *kon* thaj *sosqe* si relatìvo sarnavnă.

b. I pučhutni sarnavni: mangel informàcie, thol jekh pučhipen.

Eksèmplură / misala:

- - “Save mangipnaça aviline?”
- “Kon sen tume, kaj aven but palal?”
- - *Sosθar* ci avilăn manθe?
- - *Kasqe* kames te gilabes?

Anθa e misala, e alava *so* / *save*, *kon*, *sosθar* thaj *kasqe* si pučhutne sarnavnă.

E fòrme vaş e pučhutne - relatìvo sarnavnă ka-e savorre kèzură si:

O kèzo	Kon	So
Nominatìvo	kon	so
Akuzatìvo	kas	so
Genitìvo	kasqo	sosqo
	kasqi	sosqi
	kasqe	sosqe
	kasqe	sosqe
Datìvo	kasqe	sosqe
Lokatìvo	kasθe	sosθe
Ablatìvo	kasθar	sosθar
Soc. - Instrumentàlo	kaça	soça
Vokatìvo	-	-

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

- Thon e pučhipnasqo vaj e akharipnasqo sëmno!
 - So phenes tu, phralorea... Tu kames te xas...
 - Aśun man...
 - So rodes kothe...
 - Te aven saste thaj baxtale...
 - Te aśunel tut o Devel...
 - Kaθar san...
 - Te arakhel o Del...
 - Sar si tiro anav...
 - So manges manθar...
 - Me na darav khanćesθar...
- Alosaren anθar o tēksto “O kamipen” savorre sarnavnā thaj keren lenqe klasifikàcia!
- Thon anθa o telutno tabèlo e sarnavnānge fòrme!

O kèzo	Jekhipen				Butipen		
	O zeno				O zeno		
	o I-to	o II-to	o III-to m.l.	o III-to 3.l.	o I-to	o II-to	o III-to
Nom.		tu				tume	
Akuz.	man						len
Gen.			lesqo	laqo			
					amari		lenqi
	mirre					tumare	
				laqe			lenqe
Dat.	manqe	tuqe					
Lok.					amenθe	tumenθe	
Abl.			lesθar				lenθar
Soc. Instr.	mança		leça			tumença	
Vok.						tumen!	

LE MULEÇA P-O GRAST (I)

Maj *ćetisardem* varesode lila pal' o marimos thaj pale' mothodem po vareso mungre dadesqe. Wow kërëlas *buki* kaj kovaćija thaj tholas kan manthe. Rodavas te kërav vi me buki leça, tha' wow ċi mukhelas man:

- Beś anθ-ėk than kė malaves tut! Naś othar kė phabos, phenelas manqė. Me ċi khėlaw manqė kothe. Te kamesa te khėles tuqe, 3a avri, te na, thow o vast p-o lil!

- Beśavas *pakiwalo* kaj te na naśavel man avri, nùmaj mothovas lesqė anθ-ėl lila pal' o marimos ćetime manθar. Tholas vi wow o kan manthe.

Pala' so maj barilem, dem man *gogi* kă wow tholas kan kaj te kërël man te maj ćetisarav vi aver lila. Kamelas te kërël anθar manthe manuś sċikavdo. Anaw manqe godĳ kė le ga3e kaj anenas lesqe bukăqo thaj aćhenas te kërën buki leça phenenas lesqe:

- "Sosθar ċi sikaves vi le ċhaworės te kërël buki, Ròmane?"

Wow *delas anglal*:

- "Mungro ċheaw na aresela *te likhărel* sastra sar manthe"!

Kana me phenavas vareso kaj phandelas pe soça phendăsas manqe wow maj anglal, murro dad phenelas maj dur:

- [...] Ingeravas le bobĳne ka-l le telefònură le observatorenqe, texarina, thaj palal le duj ċàsură dēse ingeravas lenqė xabe..."

- So kerenas le observatòrură, dade?

- Buki importànto! Won thonas pen p-jekh than opre, maj paśe pas-o *inamiko*, te na aven dikhline. Jekh oficèri dikhelas le binokloça kaj sĳ o inamiko thaj so kërël, aver motholas anθ-e baterĳa p-o telefòno le koordonàte kaθar o oficèri le binokloça kaj te laćharen o cirdipen. Amare tùnură cirdenas but miśto: thonas le projektilură sa le vasteça.

- Thaj na dikhelas len o inamiko?

- Te avilo dikhline, sa i jag sas te avel tradini karing lenthe. Te dikhes so păcisardem me! Anθ-ėk dēs pala' le deśuduj ċàsură telărdem le xabeneça ka-l observatòră. Nakhlem jekh *xar afùndo*,

anklistem p-o plaj, éhutem man anθ-o vës thaj aźukërdem xanci. Kana dem te anklăw anθa' o vës, so te dikhës, xaw me ke Dewles, o inamiko dikhlăs man thaj le glòntură *fluierinas* paša' mungre kana thaj perėnas brišind anθ-ël kašt. Cirdem man ito palpale thaj ačhilem le përeça ka-i phuv. Kadă kërėlas vi o grast, kaj *lipisajlōsas* manθar. So sas ma' *kërimasqo*? Te anklăw avri anθa' o vës? Pale' d-aştin te dikhën ma' thaj pale' cirden pala' manθe. D-aştin te malaven man vi man, vi le grastes... Te amboldaw palpale? Sar te mekhaw le manušen bokhale...

(Palal o *Kostikă Băcălan*)

LAVA MAŞKAR E LAVA...

ćetisardem - drabardem

mungre - murre

pakiwalo - paťivalo; (kathe) godăver

gogi - godĩ

delas anglal - amboldelas

te likhărel - (kathe) te marel le sastră,

te kerel butĩ e sastrença

inamiko - biamal, duşmăno

xar - jekh than kaj xulöl i phuv

afundo - xor

fluierinas - şoldenas

lipisajlōsas - (kathe) thovdăs pes paşal..., ćatrajlăs

kërimasqo - keripnasqo

PUĆHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TĚKSTO

1. Ginaven o tĕksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tĕksto gaźikanes!
4. Save lila drabardăsas o ćhavo?
5. So butĩ kerelas e ćhavesqo dad?
6. So phenenas e gaźe e dadesqe palal / kaθar o ćhavo?
7. Palal so vakărelas o dad e ćhaveça?
8. Kaj gelăs e ćhavesqo dad anθ-jekh dės, kana sas anθ-o marimos?
9. Sosθar na šaj ingerdăs o dad o xaben pesqe amalenqe?
10. So godīsaren tume ke kerdăs e ćhevesqo dad?
11. Gelăs maj dur vaj avilăs palpale? Sosθar?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I NAVNI / O SUBSTANTIVO

Յի akana, ame siklilăm e kėzură nominativo, akuzativo thaj genitivo. Akana, ame vakărasa palal e murşikane aj zuvlikane navnă ka-o kėzo sociativo-instrumentălo.

Ka-o kėzo sociativo-instrumentălo e navnă sikaven *kaça* vaj *soça* kerel pes i àkcia.

Eksəmplură / misala:

- “Jekh oficèri dikhelas le *binokloça* ...”

Soça dikhelas jekh oficèri? - le *binokloça*

- Me gelem e *dadeça* anθ-o fòros.

Kaça gelem me anθ-o fòros? - e *dadeça*

- O manuś dikhel e *jakhença*, e *godăça* godărel thaj e *vastença* kerel butĩ.

Soça o manuś dikhel, godărel thaj kerel butĩ? - e *jakhença*, e *godăça* thaj e *vastença*

- Me vakărdem mirre *amaleça* ka-o telefòno.

Kaça vakărdem ka-o telefòno? - e *amaleça*

E navnă ka-o kèzo sociatìvo-instrumentàlo lien o agoripen **-ça**, savo thol pes ka-i fòrma kaθar o akuzatìvo vaś e zivdisarde navnă thaj e bizivdisarde navnă vunzaren / lien vi o agoripen kaθar o akuzatìvo.

1. E murśikane navnă

a) E *zivdisarde* murśikane navnă ka-o sociatìvo-instrumentàlo, ka-o jekhipen, xasaren i konsonànta **-s** anθar o agoripen **-es**:

- **phral** + **-es** (o agoripen kaθar o ak.) + **-ça** (o agoripen kaθar o soc. - instr.) = **phralesça** > **phraleça**

Pučhipen	O kèzo	Jekhipen	Butipen
Kon?	Nominatìvo	o phral	e phrala
Kas?	Akuzatìvo	e phrales	e phralen
Kasqo?	Genitìvo	e phralesqo	e phralenqo
Kasqi?		e phralesqi	e phralenqi
Kasqe?		e phralesqe	e phralenqe
Kasqe?		e phralesqe	e phralenqe
Kaça?	Soc. - Instr.	e phraleça	e phralença

b) E *bizivdisarde* murśikane navnă ka-o sociatìvo-instrumentàlo, ka-o jekhipen, xasaren e konsonànta **-s** anθar o agoripen **-es**:

- **dand** + **-es** (o agoripen kaθar o ak.) + **-ça** (o agoripen kaθar o soc. - instr.) = **dandesça** > **dandeça**

Pučhipen	O kèzo	Jekhipen	Butipen
So?	Nominatìvo	o dand	e danda
So?	Akuzatìvo	o dand	e danda
Sosqo?	Genitìvo	e dandesqo	dandenqo
Sosqi?		e dandesqi	dandenqi
Sosqe?		e dandesqe	dandenqe
Sosqe?		e dandesqe	dandenqe
Soça?	Soc.-Instr.	e dandeça	dandença

2. E zuvlikane navnă

a) E *zivdisarde* zuvlikane navnă ka-o sociatìvo-instrumentàlo, ka-o jekhipen, lien o agoripen **-ça**.

- **daj** + **-a** (o agoripen kaθar o ak.) + **-ça** (o agoripen kaθar o soc. - instr.) > **dajaça**

Pučhipen	O kèzo	Jekhipen	Butipen
Kon?	Nominatìvo	i daj	e daja
Kas?	Akuzatìvo	e daja	e dajan
Kasqo?	Genitìvo	e dajaqo	e dajanqo
Kasqi?		e dajaqi	e dajanqi
Kasqe?		e dajaqe	e dajanqe
Kasqe?		e dajaqe	e dajanqe
Kaça?	Soc. - Instr.	e dajaça	e dajança

b) *E zivdisarde* zuvlikane navnă ka-o sociatìvo-instrumentàlo, ka-o jekhipen, xuden o agoripen -ça.

- patrin + -ă (o agoripen kaθar o ak.) + ça (o agoripen kaθar o soc. - instr.) > **patrinăça**

Pučhipen	O kèzo	Jekhipen	Butipen
So?	Nominatìvo	i patrin	e patrină
So?	Akuzatìvo	i patrin	e patrină
Sosqo?	Genitìvo	i patrinăqo	e patrinănqo
Sosqi?		i patrinăqi	e patrinănqi
Sosqe?		i patrinăqe	e patrinănqe
Sosqe?		i patrinăqe	e patrinănqe
Soça?	Soc. - Instr.	i patrinăça	e patrinănça

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

- Arakhen anθar o tèksto “Le muleça p-o grast” deş murşikane navnă thaj deş zuvlikane navnă thaj thon len ka-o kèzo sociatìvo-instrumentàlo!
- Thon kadala navnă ka-e siklile kèzură: ćirikli, gono, grast, xerni, kham, len, phral, rovli, sap, şoşoj, thud!
- Thon e sintàgme ka e siklile kèzură (jekhipen thaj butipen): o parno gono, o thulo grast, i şukar grastni, i şuki patrin, i źilto luludī o şukar şoşoj!
- Thon e trebutne fòrme vaş e navnă “lil” thaj “xerni” anθ-o telutno tabèlo!

O kèzo	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
Nominatìvo	o lil		i xerni	
Akuzatìvo				e / le xernănqo
Genitìvo		e /le lilenqo		
			e xernăqi	
	e lilesqe			
				e / le xernănqe
Soc. - Instr.		e / le lilença		

5. Thon e trebutne fòrme vaś i sintàgma “i zèleno patrin” anθa o telutno tabèlo!

O kèzo	Jekhipen	Butipen
Nominatìvo	i zèleno patrin	
Akuzatìvo		e zèlena patrină
Genitìvo		e zelenone patrinănqo
	e zelenone patrinăqi	
Soc. - Instr.		e zelenone patrinănça

6. Phen, tu so alosardănas?

LE MULEÇA P-O GRAST (II)

“[...] Čhutem man pale’ anθ-o vës thaj lem p-i aver *mardāli*. Amboldem man pala’ o plaj thaj maj palal arëslem le xabeneça, kaj sas čhordino *pašesθe*.

O lokotenento phendās:

- “Trebujsardās te amboldes tut palpale, na-s te meras ame bokhaθar...”

Jekh sergènto, kaj sas leça thaj kaj kamelas te arësël oficèri, thaj anθa’ kode *čholas pes* zi pašal o inamiko, phendās manqe:

- “Soldato!na, kana texàra či aresesa le *xabeneça* ka-i vràma, me daw tut jag mungre vastença!”

Phendem:

- “Xakårdem, raj!a, kadā si man te keraw.”

- Maj ingèrdem lesqë xabe’ dujwar, trinwar...

Anθ-èk texarin, o kăpitàno kaj zanelas so sas maškar manθe thaj o sergènto, akhardās man pesθe thaj phendās manqë.

- “De-akanàra, či maj trebul te ingërës xabe’ ke “amalesqë”. 3a pala’ lesθe thaj an les anθ-e baterià!”

Telårdem. Kana areslem kaj sas wow kerdilās răt. Mothodine manqë kă o sergènto čhutās pes anθ-o anglal e mitralièra. Sas sa *xivårdo*. Maj sas othe soldàtură, amala mungrenθar. Phendem lenqe:

- Te kamena te ingeraw les, te thon les tume p-o grast. Me či thaw o vast pe lesθe.”

Thodine les p-o kalo *samàri* thaj phandle les. Me lem e *ašfar* anθ-o vast thaj telårdem.

Kërdilās răt kali ke či dikhësas o naj. Me, le muleça p-o grast... Jekh čunvika dās te gilabel. Vazdine pen mungre bala p-o šero.

Nakhlem leça jekh paj zi ka-l éanga... Le doră kaj sas phandlo lença, putërdile jekh cira thaj o mulo areslo le pungrença anθ-o paj, tha’ me či thodem o vast te lačharaw les thaj te phandaw les maj mišto.

Areslo anθ-i baterìa, phendem le kolavre kätanenqe te len les won tele, ke man na-i man zor anθ-e manθe.

- Interessànto paramìc! Phen manqe, dad!e, othe, and-o marimos, íi zanenas tut ke san rrom, ke tu íi prinžardös, san parno thaj šukar?

Mungro dad ninerisardäs man p-o muj:

- Tu san maj šukar, čhawa mungro! Žanglöläs pes, sar te na, motholas morro anaw, Čäldäraš, thaj maj sas po jekh gažo kathar, kätàna manča, kaj žanelas man anglal, tha' na-s khanikas khané othar...

- Othe, anglal o merimos, anglal e bokh thaj le žuwa, samas saworre sajekh.

(Palal o *Kostikä Bäcklan*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

mardäli - dromorro

pašesθe - jekh paš anθar

čholas pes - tholas pes

pašesθe - jekh paš anθar

čholas pes - tholas pes

xabeneča - xabepnača, xabemača

xivärdo - puškisardo

samàri - grast

ašfar - i ašvar; i dori saväça tradel pes
o grast

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinžarde lava!
3. Ambolden o tèksto gažikanes!
4. Kaj geläs e čhavesqo dad?
5. Kon cipisardäs p-e čhavesqo dad?
6. So phendäs o sergènto e dadesqe?
7. Sosθar na maj trebalas te ingerel e čhavesqo dad xaben?
8. Kas ingerdäs e čhavesqo dad p-o grast?
9. Sosθar muläs o sergènto?
10. E dadesqe amala dikhle avere jakhenča le dades? Sosθar?
11. So siklövipen šaj cirdas anθar kadava tèksto?

TE SIKLÖVAS KHETHANES!

I SINTÀKSA

I sintàksa si e gramatikaqi rig kaj vakärel palal e alavenqe fùnkcie anθ-i propozìcia thaj palal sar phanden pen e propozìcie anθ-e fràze.

I. E propoziciaqe riga šaj te aven:

a) E šerutne / principàlo propoziciaqe riga: o subjèkto thaj o predikàto.

b) E bišerutne / sekundàro propoziciaqe riga: o atribùto thaj o kòmplemènto.

1. **O predikàto:** si i šerutni / principàlo propoziciaqi rig, kaj sikavel so kerel o subjèkto.

Eksèmplură / misala:

- O *čhavo xal*.
- O bašno *bašel*.
- Tume *bešen*.

Anθ-e opralutne eksèmplură, e alava *xal*, *bašel* thaj *bešen* sikaven so kerel o subjèkto.

2. **O subjèkto:** si i šerutni / principàlo propoziciaqi rig, kaj sikavel *kon* vaj so kerel jekh àkcia.

Eksèmplură / misala:

- *Me* drabarav jekh lil.
- O *čhavo* gilabel.
- O *bríšind* del zorales.

Anθa e opralutne eksèmplură, alava *me* thaj o *čhavo* sikaven kon kerel i àkcia, thaj o alav o *bríšind*, sikavel so kerel i àkcia.

O subjèkto bešel anθa o kèzo nominativo.

E subjektosqe pučhimata si: *kon?*, *so?*

3. **O atribùto:** si jekh bišerutni / sekundàro propoziciaqi rig kaj bešel pašal o substantivo.

Eksèmplură / misala:

- O *tikno* *čhavo* gilabel.
- *E phuresqi* *čhaj* sovel.
- *Duj* rakle roven.

Anθa e opralutne eksèmplură e alava *tikno*, e *phuresqi*, *duj* bešen pašal e navnă o *čhavo*, *čhaj* thaj *rakle*; von si atribùtură.

E atributosqe pučhimata si: *savo?*, *savi?*, *sav?*, *kasqo?*, *kasqi?*, *kasqe?*, *sode?*, *kazom?*, *kozom?*, *kabor?*, *kobor?*, *kèci?*

4. **O komplemènto:** si jekh bišerutni / sekundàro propoziciaqi rig kaj bešel pašal jekh vèrbo.

Eksèmplură / misala:

- O dad kindăs *manro*.
- I phuri xal *kiral*.
- I bibi akharel e *phrales*.

Anθa e opralutne eksèmplură e alava *manro*, *kiral*, e *phrales* si komplemèntură; von sikaven so kerdăs o dad, so xal i phuri thaj kas akhardăs i bibi.

E komplementosqe pučhimata si: *so?*, *kas?*, *sar?*, *kana?*

II. I propozìcia šaj te avel:

1. **I sadi propozìcia** kerdi nùmaj anθar subjèkto thaj predikàto.

- O raj vakărel.
- O phuro sovel.
- I daj suvel.

Anθa e opralutne eksèmplură e alava o *raj*, o *phuro*, *i daj* si **subjèktură**, haj e alava *vakărel*, *sovel*, *suvel* si **predikàtură**. Kadă, e opralutne propozìcie si sade.

2. I **buxli propozìcia** si kerdi anθar jekh subijèkto, jekh predikàto vi anθar aver propoziciaqe riga.

- O *čavorro* drabarel paramìca.
- I *šukar* *čhaj* khelel mišto.
- Me *zav* ka-i purani khangeri.

Anθa e opralutne eksèmplură, e alava *čavorro*, *čhaj*, *me* si **subijèktură**; e alava *drabarel*, *khelel*, *zav* si **predikàtură**; e alava *paramìca*, *mišto*, *khangeri* si **komplemèntură**; e alava *šukar* thaj *purani* si **atribùtură**.

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Keren panz sade propozìcie thaj panz buxle propozìcie!
2. Keren po duj propozìcie kaj te avel len subijèkto, predikàto, komplemènto; subijèkto, atribùto, predikàto; subijèkto, atribùto, predikàto thaj komplemènto!
3. Thon e kernavnă *asal*, *anel*, *bešel*, *kamel*, *daral*, *xal*, *piel*, *sikavel*, *siklölvel*, *siklărel* ka-e savorre siklile mòdură thaj vaxta.
4. Thon e navnă: *bašno*, *čar*, *čavorro*, *manuš*, *phen*, *phuri*, *phuro*, *rrom* ka-e savorre siklile kèzură.
5. Thon i pučhutni - relativò sarnavni *kon* thaj so k-ël savorre siklile kèzură!
6. Thon i zenutni sarnavni (*me*, *tu*, *vov*, *voj*, *ame*, *tume*, *von*) k-ël savorre siklile kèzură.
7. Tumenθe, kerel pes i rromani kris? Sar vi kana? Kon kerel? Sosθar kerel pes jekh rromani kris?
8. Sar ame si te phiravas amen anθ-o amaro živipen? Si te avas nasul, žungale manuša vaj lače manuša?
9. Sosθar na si te keras nasulimata?

Rromano - rumunikano dikcionàro

(e lava vi e fòrme maladie anθ-o školutno lil)

A

ačhavdās - (el, ea) s-a oprit
ačhel bimujesqo - (el, ea) tace, rămâne mut
ama - dar, însă
anavime - (de)numit
angaravdāsas - ascunsese
anθ-ekh - într-o, într-un
arakhadilās - s-a întâlнит
arakhadile - (ei, ele) s-au întâlнит
armandine - blestemat
aşfar; aşvar - hăţ, ham
athe - aici
avka - așa
awgin - miere

B

barikano - falnic, măreţ
barresqe kile - borne / ţăruşi / stâlpi de piatră
beşava-nd-ěl - (el, ea) stă în, între
bezex - păcat
bičhavdās - (el, ea) a trimis
biginde - nenumărate
bitragavde - nemişcate, nemişcaţi
boladās - (el, ea) a botezat
bolden pen - (ei, ele) se întorc
(e) brăzbe - sfecle
butvarno - des, deasă; frecventă
but vrămaθe - demult

C

còxa - fustă

Ć

ćenă - cercei
ćerxen - stea
ćetisardem - am citit
ćingardel - (el, ea) strigă

D

dajutni čhib - limbă maternă
daravno - fricos
delas anglal - a răspunde
del lav - (el, ea) vorbeşte
dej - mamă
Derăv - Mare
(te) des palpale lav - a răspunde
dromorrenqo truśul - răscruce de drumuri
dinimata - daruri
diz - piaţă, târg
(o) durărdo milaj - toamna

F

fluierinas; denas śol - fluierau
frimi - puţin

G

gätisardās - (el, ea) a pregătit
gelo - (el, ea) a mers
gadorreça - cu hainele
gogi; godī - minte

X

xacărav - înţeleg
xakăren - (ei) înţeleg
xakaja - drepturi
(te) xakăres - să înţelegi
xanas pen - (ei, ele) se certau
xar - vale
xastras - (noi) scăpăm
xastralas - (el, ea) scapă
xivărdo - găurit, împuşcat
xutăvdo - bucuros, jucăuş, săltăreţ

I

inamiko - inamic, duşman

irinel - 1. (el, ea) scrie (*din maghiară*)

2. a restitui; a înapoia

irisarden - (ei, ele) s-au întors

ito; sig - repede

J

jekhipen - unitate; singular

K

kàmpel - a trebui

kanutno - ascultător

kàpa - pătură

kaθar - de unde

(o) **kimpo** - câmpul

kolompìri - cartof

(o) **kukurùzo** - porumbul

KH

khajé; khané - nimic

khanésqe - fără rost

khelnorre - jucării

khine - obosiți

L

lazane - rușinați

lămurinen - (ei, ele) lămuresc

lipisajlōsas - (*aici*) el / ea s-a lipit de, s-a apropiat

M

maxrime - necurat, impur

mandîn - comoară

mapinel - a măsura

(te) **mapines** - să măsoari

mardăli - potecă; drumeag

mothovel - a vorbi, (el, ea) vorbește

mukhlās - (el, ea) a lăsat

mùsaj - neapărat

me ka zav - voi merge

N

na xancivar - nu de puține ori, de multe ori

nane - nu are; nu există

navni - substantiv

nivar - niciodată

O

odolesqe - pentru că

or - sau

P

pal' - după

pakiwalo - cuminte, cinstit, respectuos

paruven alava - comunicați, vorbiți

pašarden - (ei, ele) s-au apropiat

pašesθe - pe jumătate

pašmilaj - primăvara

pašnavni - adjectiv

perutno - vecin

piramni - (*învechit, vulgar*) iubită

pirre - picioare

(o) **plaj** - câmp, deal

podīmata - încălțăminte

pusavindoj - fixând (privirea)

pustika - manuale

PH

phenitōri - povestitor

pherr - fruct

R

rangărel - a colora, a ilustra

rigărel - a împărți

rušlo - supărat, întristat

S

samàri - cal

saworre - tot, toată, toți, toate

sòde - cât, câte, câți, câte

sekon, sarkon - fiecare, oricine

selăça - cu nația

sevli - coș

si li - ea este

sovnakutne - de aur, din aur

Ś

śtrafinale - fulgerători

T

tradas - trimitem

tràjo - trai, viață

trintonaj - martie

TH

tha' - dar, însă

U

učhal - umbră

V

veste, meste, slòbodo - liberi

vak - voce, glas

varessavo - oricare

Z

zilabav(el) - (a) cânt(a)

zinzaripen - lungime, întindere

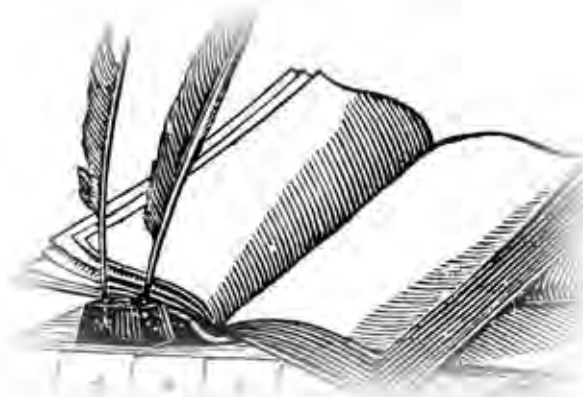
zinzon pen - (ei, ele) se întind

zlaga - cercei

Ž

žigània, živutro - animal, ființă

žutisarel - ajută

Rumunikano - rromano dikcionàro

(e lava vi e fòrme maladile anθ-o školutno lil)

A

adjectiv - (i) pašnavni

aici - athe, kathe

(a) ajuta - žutisarel

animal - (i) žigània, (o) živutro

(s-a) apropiat - lipisajlòs, pašardàs

ascunsese - (an)garavdàsas

ascultător - kanutno

aşa - avka, kadja, kadă

(de, din) aur - sovnakutno

B

blestemat - armajdino, armandino

(a) boteza - bolavel, bolel

bucuros - xutävdo, loşalo

C

cal - (o) samàri, (o) grast

cartof - (o) kolompìri

cărare - (i) mardăli

câmp - (o) kîmpo, (i) vazi

(a) cânta - zilabel, gilabel, dîlavel

cât (câte, câţi, câte) - sòde, kazom

cercei - (e) cénă, (e) zliga

(a) se certa - xan pen

cînstî - patîvalo

(a) citi - cétisarel, drabarel

comoară - (o) mandîn

comunicaţi - paruvén alava

(a) colora - rangărel

Concurs Naţional - Themutno Konkûrso

coş - (i) sevlî

credincios - patălo

cuminte - pakiwalo, patîvalo

D

dar - tha, ama, 'ma

daruri - (e) dinimata

deal - (o) plaj

demult - but vrămaθe / vaxtesθe

(a) denumi - anavărel

denumit - anavime

des - butvarno

doar - nùma'

drepturi - (e) xakaja

drumeag, cărare, potecă - (i) mardăli

după - pal

F

falnic - barikano

fără rost - khanćesqe

fiicare - sekon, sarkon

fiinţă - žigània, (o) živutro

fixând (întepând, străfulgerând) - pusavindo

fluierăm - das şol, şoldas

fricos - daravno

fruct - (i) pherr

fulgerători - ştrafinale

fustă - (i) còxa

G

găurit - xivărdo

H

hainuţă (cămăşuţă) - (o) gadorro

ham, hăţ - aşvar

I

impur - maxrime, biužo

inamic - (o) inamiko, (o) biamal

iubită - (i) piramni, (i) phiravni

Î

încălţăminte - (e) podîmata

însă - tha, ama, 'ma

într-o - adθ-jekh

(a) **întâlnit** - arakhadilăs, maladilăs
(a) **împărți** - rigărel
împușcat - xivărdo
întindere - zinzaripen
(a) **se întinde** - zinzol pes
(a) **se întoarce** - boldel pes, irisarel pes
întristat - ruślo
(a) **înțelege** - xacărel, xakărel, xatărel

J

jucării - khelnorre
jucăuș - xutăvdo
(pe) **jumătate** - pașesθe

L

(a) **lămuri** - lămurinen
a lăsat - mukhlăs
liber - vesto
limbă maternă -(e) dajaqi čhib
(s-a) **lipit de** - lipisajlōsas
lungime - (o) zinzaripen

M

mamă - (i) dej, (i) daj
manuale - (e) pustika
Mare - (i) Derăv
martie - (o) trintonaj
măreț - barikano
(a) **măsura** - mapinel
(a) **mers** - gelo, gelăs
miere - (i) awgin, (o) avdîn
mintre - (i) gogi, (i) godî
(de) **multe ori** - na xancivar

N

națiune - (i) sel, (i) năcia
neapărat - mûsaj
necurat - maxrime, biužo
nenumărate - biginde
nemișcat - bitragavdo
niciodată - nivar
nimic - khajć, khanć

numit - anavime

O

obosiți - khine
(a) **opri** - ačhavel
oricare - varesavo
oricine - sekon, sarkon

P

păcat - (o) bezex
pătură - (i) kàpa, (i) kuri
pentru că - odolesqe, kodolesqe
pieță - (i) diz
picioare - (e) pirre, (e) punre
porumb - (o) kukurùzo
povestitor - (o) phenitòri
(a) **pregătit** - gătisardăs
primăvara - (o) pašmilaj
puțin - frîmi

R

răscruce de drumuri - dromorrenqo truśul
(a) **răspunde** - del anglal, amboldel, (te) des
palpale lav
repede - îto, sig
respectabil - pakiwalo, pativalo
rușinați - lazane

S

sau - or, vaj
săltăreț - xutăvdo
(a) **scăpa** - xastral
(a) **scrie** - irinel, xramosarel
sfecle - (e) brăzbe
stană de piatră - (e) barresqo kilo
stă în, între - beśel anθ-ël
steluță - (i) ćerxen
(a) **striga** - ćingardel, cipisarel
substantiv - (i) navni
supărat - ruślo, xolăme

T

(a) **tăcea** - ačhel bimujesqo
târg - (i) diz
toamna - (o) durărdo milaj
tot (toată, toți, toate) - saworre, savorre
trai - (o) tràjo
(a) **trebui** - kàmpel, trebal, si te
(a) **trimate** - bičhalel / bičhavel, tradel

U

umbră - (i) učhal
(de) **unde** - kaθar, kajθar
unitate - (o) jekhipen

V

vale - (i) xar
vecin - (o) perutno
viață - (o) tràjo, (o) živipen
vină - (i) doś
voce - (o) vak
(a) **vorbi** - del lav, vakărel, mothovel, del duma, sborizel

O ANDER

GELEM, GELEM	4
O DURÄRDO MILAJ	5
I RROMANI THAJ I RUMUNIKANI ČHIB	10
KAMAV TE ARESAV SIKLÄRNO !	14
I BUZNI THAJ LE TRIN BUZNORRE	18
I ČHIB RROMANI	24
O ČORRO RROM THAJ O BARVALO GA3O	28
O ŽUPITER BORKOJ	33
O BAŠAVNO	34
E RUVESQO DROMORRO	39
O PHAKHVA3VALO THAJ I KURUNG	44
O KURKO	48
O KOSTİKÄ BÄCÄLAN	51
KOLÏNDA	52
MIRRI ČERXEN	54
E ČHAVESQE XAKAJA	57
MIRRI DAJ	60
I MAJ GUDLI PHERR	63
E RROMA	66
O GEÖRGE SARÄU	69
NANE CÒXA. LOLI PHABAJ	71
O PHURO SIKLÖVNO SAVO GELO ŠKOLAØE	75

O GONORRO DUJE LOVENÇA	78
O KAMIPEN	82
LE MULEÇA P-O GAST (I)	86
LE MULEÇA P-O GAST (II)	91
RROMANO-RUMUNIKANO DIKCIONÀRO	95
RUMUNIKANO-RROMANO DIKCIONÀRO	98

2008

București: Editura VANEMONDE

UNICEF ROMÂNIA
B-dul Primăverii 48A
011975 București, România

Tel.: +40 21 201 7872-76
Fax: +40 21 317 5255
Website: www.unicef.org/romania
E-mail: bucharest@unicef.org

Lucrare realizată și tipărită în 10.000 de exemplare
cu sprijinul Reprezentanței UNICEF în România, cu fonduri
oferite de Comitetul Național German pentru UNICEF.

ISBN: 978-973-1733-06-7
Editura: **VANEMONDE**